

II RIIGIKOGU

6. istungjärk.

Protokoll nr. 127 (3).

1924. a.

II Riigikogu koosolek 22. augustil 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis : Riigiwanem **Fr. Akel**, sõjaminister **O. Amberg**, kohtuminister **R. Gabrel**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, rahaminister **O. Strandman**, wälisminister **C. R. Pusta**, siseminister **Th. Rõuk**, riigisekretäär **K. Terras**.

Wälisesitajate looshis: Eesti saadik Londonis **O. Kallas**, Eesti saatkonna II sekretäär Londonis **E. Kirotar**, Soome chargé d'affaires **E. Erkko**, Soome saatkonna atashee **W. Niskanen**.

P ä e w a k o r d :

1. Riigi 1924 a. kulude lisaelarwe nr. 1 — II lugemisel.

2. J. Jürna küsimine Wabariigi Walitsusele laenusaaamise tingimistest Inglismaalt.

3. Läbirääkimised riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta.

4. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul 26 Riigikogu liikme arupärimise peale sõjaministeeriumi mehahnika-töökodades päewapalkade wähendamise kohta.

5. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul M. Janson'i, J. Nanilson'i ja O. Gustawson'i arupärimise peale Lelle-Hiiekõnno alewi maaga warustamise asjus.

6. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul põllumeeste Riigikogu rühma arupärimise peale maaparanduse ja ühispiimatalituste ehitamise laenude sulgumise asjus.

7. Seadus amnestia kohta töörahwa poliitikategelastele — J. Jürna, J. Welt'i ja E. Luts'u ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **O. Köster**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Juhatuse poolt on mul ette panna päewakorra täiendamiseks punkt II all — tolli-põhitariifide § 65 p. 4 muutmise seadus. See seadus on rahaasjanduse komisjoni liigete poolt läbi waadatud. (Hääletatakse.) Seega on päewakord täiendatud kujul wastu wõetud.

2. Teadaandmine **Sekretäär T. Kalbus**: Sõjaminister on 22. augustil Riigikogu juhatusele esitise saatnud, milles palub Riigikogu liiget **Boris Kumm'i**, keda süüdistatakse u. n. s. § 102 ja s. n. s. §§ 269 ja 273¹ põhjal, wahialla edasi jätta. Tähendatud esitis on antud Riigikogu juhatuse otsuse põhjal koosseisu komisjoni.

Juhataja **J. Tõnisson**: Erakorraliseks teadaandeks on sõna rkl. **Gustawson'il**.

3. **O. Gustawson'i** **O. Gustawson** erakorraline (is.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Iseisewa sotsialistliku töölispartei ja Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel on mul au Riigikogu liikmetele ette kanda järgmine erakorraline teadaanne:

„Jum mõrtsukatöö, mille ohwriks langes iseseisewa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma kuuluw Riigikogu liige seltsimees **Jaak Nanilson**, on leidnud üksmeelselt põlastawat hukkamõistmist meie awalikus arwamises ja ajakirjanduses. On erinenud waid üks kitsas kommunistlik kildkond, kildkond, kelle terroristlikuks teoks sama üksmeelselt on arwatud kordasaadetud weritöö.

Oli juba algusest peale küllalt kaaluwaid põhjusi oletuseks, et metsiku tapatöö kawatsejad ja kordasaatjad kuuluwad kommunistlikku leeri. Sealst leerist — töörahwa ühise wäerinna ridadest, pandi käima langenu wastu wihaseim ässitaw

agitatsioon, otsekohe pärast seda, kui seltsimees Jaak Nanilson töörahwa ühise wäerinna nimekirja järele käesolewa aasta aprilli algul Riigikokku tulles kommunistide killast meie rühma üle tuli, astudes ühteageu ka Pärnu maakonnanõukogus töörahwa ühise wäerinna rühmast Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei liidu rühma. See samm, mis Nanilson'i tagasi tõi meie parteisse, kuhu ta alati oli kuulunud, ja kust kommunistid tema oma wale, laimu ja pettuse abil waid üürikeseks ajaks enda kilda olid suutnud eksitada, samm, mille Nanilson astus, olles kindlalt weendunud, et ta, jagades meie rühma tõekspidamisi ning taktikat, nii parlamendis, kui väljaspool, kõigeedukamalt suudab täita oma rahwasaadiku kohuseid tööliklassi suhtes, see samm tembeldati kommunistide poolt tööliklassi äraandmiseks, ta huwide mahasahkerdamiseks kodanlusele. Nende häälkandjais ja koosolekuil Tallinnas, Pärnus ning mujal, naelutati — tarwitades kommunistide terminoloogiat — Nanilson'i nimi kümned korrad häbiposti, kutsudes üles kõiki klassiteadlikka töölisi Nanilson'i boikoteerima, teda igalt poolt välja kihutama, kui äraandjat ja Juudast. Ähwardati lausa: Lõõg olla täis, Juudasele tulla anda Juudase palk.

Samuti ütles Riigikogu kommunistliku rühma liige Welt Riigikogu koosolekul 3. juunil sel aastal Nanilson'i ja kahe teise, wahepeal üleläänud Riigikogu liikme aadressil sõnasõnalt järgmist: „Nii olete saanud oma ühisele wäerinnale Nanilson'i, Peterson'i ja Saawo. Need nahad on endid ära müüinud ja töörahwas teeb kord nendega wastawa lõpuarwe.“

Mis on see kõik muud, kui otsekohene ässitamine tapmisele. Ja kui Jaak Nanilson 16. skp. õhtul tapeti, ning see kurb sündmus teatawaks sai, siis pidi igauks tahtmatult ütlemä: Nanilson on langenud kättemaksu ohwrina kommunisti-terroristi käe läbi. See oletus leidis warsti uut kinnitust. Selgus, et kommunistidel mitte ainult ülbust ei olnud awalikult kuritööle üles kutsuda, waid ka jultumust sama awalikult kordasaadetud tapatöö omaks tunnustada. Teisipäewal, 19. skp., ilmus järjekordne kommunistlik häälkandja „Töörahwa Siht“ nr. 1 — selles waigiti Nanilson'i tapmine sihilikult suru. Samal, 19. skp., austab Riigikogu oma langenud liiget Nanilson'i püstitõusmisega. Kolm kommunisti jääwad esi-

algu demonstratiivsel istuma ja tõusewad kõheledes üles alles siis, kui nende aadressil hüütakse „Mõrtsukad jääwad istuma“.

Riigikogu liige Jürna wõtab sõna ja tõrjub selle hüüde tagasi: tema, ega tema seltsimeeste küljes ei olla werimärke. Aga, meie konstateerime nüüd awalikult: need werimärgid on kommunistide küljes ning jääwad nende külge.

Kommunistide häälkandja „Töörahwa Siht“ nr. 2 kirjutab neljapäewal, 21. augustil Jaak Nanilson'i tapmise kohta:

„Pärnumaal on nässu löödud nadikael Jaak Nanilson, kes äraandjana tööliklassi huwisid maha müüs kaitsepolitsei nuhkmanidele. Juudas on saanud Juudase palga.“ (W a h e l h ü ü d e d : H ä b i m õ r t s u k a t e l e ! W ä l j a R i i g i k o g u s t ! — K. A s t , s d . : R e w o l w r i m e h e d !)

Meie naelutame siin kohal jäädawana kinni selle kuulmatu toorusawalduse, millest metsikumata ja põlastuswäärsemata waewalt wõimalik mõelda.

Aga eksiwad härrad kommunistid, kui nad arwawad sel teel rüwetada wõida langenud Jaak Nanilson'i ausat ja puhast nime ning mälestust. Mitte Nanilson'i, waid iseendid on nad iseloomustanud. Ja kui ükskord kirjutatakse Eesti töölisliikumise ajalugu, siis ei saada waikides mööda sellest lausest, kui kommunistide enesehinnangust.

Sama leht reserweerib ka nähtawasti Nanilson'i tapmise puhuks walge weeru julma pealkirja all „Just nii tuleb teha“. Ja Riigikogu liige Eduard Luts nimetab sellessamas numbris Nanilson'i surma „Ülejooksiku mahalöömiseks“. (H u l g a l i s e d w a h e l h ü ü d e d : A l a t u !)

Meie arwame, et seesugused jultunud eneseawaldused meid enam kui õigustawad meie seltsimehe Jaak Nanilson'i tapmist kirjutama kommunistide arwele. Nanilson'i mõrtsukad istuwad seal — kommunistliku töörahwa ühise wäerinna ridades.

Alatu nurgatagant tapmine, see on siis see wiimane wahend, mis peab päästma ja koos hoidma kommunistliku ühise wäerinna lagunewad read. Tühjenewast töörahwa ühisest wäerinnast on tehtud wennatapjate werine wäerind. Meie mõistame hukka selle wäerinna ja tema alatud wõitluswõtted. Meie leiame, et kihutades töölisest wenda töölisest wenna

ja töölisest öde töölisest õe vastu tapmisele ja werewalamisele, mängitakse kätte töörahwa klassiwaenlastele, reast lüües oma paremaid jõude ja walmistades prowtoseeriwalt pinda fashistlikule terrorile töörahwa vastu. Meie appelleerime Eesti tööliklassi poole, olles kindlad, et Eesti töörahwas, oma rõhuwas enamuses, nii linnas kui maal, üksmeelselt hukka mõistab kommunistide poolt kordasaadetud weritöö. Teadku iga tööline, et kommunistlik töörahwa ühine wäerind on saanud wenna tapjate weriseks wäerinaks, kust põgeneb iga aus ja klassiteadlik proletaarlane.

Põlastus ja hukkamõistmine mõrtsukaile! (Hulgalsed wahelhüüded: Õige, õige!)

E. Luts (ühw.), kohalt: Teen ettepaneku läbirääkimisi awada.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (Müra. — K. Ast, sd.: Rewolwri-meestel ei ole sõnaõigust tarwis.) Ma palun rahu. (Helistab.) Ma palun wastastikused haawawad üt-lused jätta.

4. Riigi 1924 a. kulude lisaelarwe nr. 1 — II lugemisel. (Aruandja K. Wirma kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega pealkiri ja tekst):

Riigi 1924 a. kulude lisaelarwe nr. 1.

KORRALISED KULUD.

RIIGIKOGU.

Wähendada.

Peatükk I.

Riigikogu.

§ 1. Palgad Mk. 1.400.000 wõrra.

Suurendada.

Peatükk II.

Kantselei.

§ 8. Kantseleikulud Mk. 1.400.000 wõrra.

5. Tolli põhitariifide § 65 punkt 4 muutmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **M. Martina:** Aus-tatud Riigikogu liik-

med! Rahaasjanduse komisjoni liigete algatusel tuli rahaasjanduse komisjonis arutamisele ja wõeti vastu järgmine seaduseelnõu: „tolli-põhitariifide § 65 p. 4 muutmise seadus“. Selle seaduse mõte on nimelt selles, et nagu teada, on Eestisse sisseweetawal tsemendil nii kõrge tollimaks peal, et see umbes sama palju wälja teeb kui tsement maksab. See ei ole iseäralikku tähelpanu äratanud, sest et meile tsementi sisse ei weeta, kuna Eesti tsementitööstus kõik kohalikud nõudmised täita suudab. Nüüd on aga sellega ühenduses järgmine asjaolu: meie tsementitööstus ei saa terwet oma produktsooni ehk walmistust mitte kodumaal ära tarwitada, waid tema peab osa wälja saatma. Eesti tsement on wiimasel ajal niihästi oma hinna, kui ka headuse poolest wõistluswõimeline olnud, ja selle tõttu naabri-mail turgu leidnud, isegi Ameerikas on Eesti tsementi peale tähelpanu pööratud. Nüüd on aga lugu järgmine: kui Eesti tsementi Ameerikasse wälja tahetakse wedada, siis wõetakse selle pealt Ameerikas niisama kõrget sisseweetollit, nagu Eestis Ameerikast sisseweetawa tolli pealt wõetaks. Olgugi, et meil Ameerika tsementi sisse ei weeta, aga teoreetiliselt on see mõeldaw, ja siis peaks sisseto-dawa tsementi pealt umbes nii kõrget tolli wõetama, nagu tsementi hind on. Ja niisama kõrget tolli wõetakse Eesti tsementi pealt Ameerikasse wiies. Niisuguse kõrge tolliga ei ole aga wõimalik Eesti tsementi Ameerikasse wedada. Kui seda aga tolliwabalt Ameerikasse sisse wedada wõiks, siis on meil niisugusel korral lootused, et meie tsementitööstus peaaegu kogu oma toodangu, wõi vähemalt suurema osa Ameerikasse wõiks ära müüa. Sellel on väga suur tähtsus, sest siis ei pruugiks näiteks Aseri wabrik mitte talwel vähema tööjõuga töötada, ega ka mitte ladudesse walmistada, mis suuri summasid nõuab, waid walmissaadused wiiaks otsekohe Ameerikasse, nii et kaup seisma ei tarwitseks jääda... Sellest seisukohast wälja minnes ja nende asjaolude peale sellest seisukohast waadates, et see Eesti tööstusele eriti kasulik oleks, kui sarnane wabrik talwe läbi oma töölistega katkestamata tööd teha wõiks, ilma et tal suuremaid kapitaal-e tsemen-

diga laagrisse seisma panna tarwitseks, oleks soovitatav, et see seadus wastu wõetak. Kui härrad Riigikogu liikmed selle seaduse seletuskirja on lugenud, siis on nemad tähele pannud, et seal üksikasjaliselt kõik need põhjused ära tähendatud on. Mina loen selle seletuskirja kohati ette.

„Lühikese ajaga on Eesti tsement omale kindla turu leidnud Lätimaal, Leedus, Soomes ja osalt ka Rootsis, kusjuures ta nimetatud maades Belgia ja Šaksa tsemendi wõistluse hea eduga wälja kannatab. Kahjuks on ühes osas nendest maadest (Läti ja Leedu) tsemendi tarvitamine wõrdlemisi wäike, kuna teine osa (Soome ja Rootsi) kõrgete sisseweo tollidega kaitstud on, mispärast nimetatud maad kogu Eesti tsemenditoodangut ära ei tarwita. Tuleb weel uusi turgusid leida, ja üheks kõigesoodsamaks turuks oleks praegusel ajal, kus Eesti loomulik turg, Wenemaa, kinni on, — Ameerika. Nimelt on Ameerika üldse üheks kõige suuremaks Euroopa tsemendituruks ja seal tunatakse suurt huwi — nagu Ameerika Eesti saadiku, Tallinna Ameerika konsuli ja tsemenditöösturite seletustest näha — ka Eesti tsemendi wastu, mis oma wäärtuse ja hinna poolest täiesti Ameerika nõuetele wastab. Sellejuures on aga suureks takistuseks Ameerikasse Eesti tsemendi eksporteerimisel asjaolu, et Põhja-Ameerika-Ühisriikide tolliseadustiku § 1543 järele sisseweetawa tsemendi pealt niisama kõrget tolli wõetakse, kui kõrget sisseweo tolli Ameerika tsemendi pealt seal maal wõetakse, kust Ameerikasse impoortitaw tsement pärit on. — Niisugusel korral muidugi siin. — Sellepärast, et Eestis tsemendi peal äärmiselt kõrge sisseweo toll on, umbes 80% tsemendihinnast, tuleks Ameerikas Eesti tsemendi pealt samasugust sisseweotollu maksta, ja nimelt üle 400 marga püti pealt, mis loomulikult Eesti tsemendi sisseweo Ameerikasse täiesti wõimatuks teeb.

Tegelikult ei oleks Eesti tsemendi sisseweoks mingisugust kaitsetollu tarwis, sest et tsement Eestis praegu odawam on kui ühelgi teisel maal, aga arwesse wõttes, et Lätimaa oma tsemenditööstuse kaitseks kawatseb maksma panna kaitsetollu umbes 0,006 kuldfrangi suuruses kilogrammi pealt, mis 5 korda wäiksem on, kui praegu Eestis maksew kaitsetoll, ja silmas pidades asjaolu, et Eesti tollileping Lätimaaga lähemas tulewikus tõsi-

asjaks peaks saama, oleks loomulik, et Eesti tsemendi sisseweo tolli täielikult ära ei kaotaks, waid põhitariifi 0,03 kuldfrangi pealt 0,006 kuldfrangi peale alandaks, mille läbi ühine sisseweo toll Lätiga tsemendi peale saawutatud oleks. Edasi tuleks aga sisseweo tollist wastastikusel alusel täiesti loobuda, nagu see esitatud tolli põhitariifide § 65 punkt 4. muutmise seaduseelnõus märkusena ette on nähtud.

Tollipõhitariifide § 65 punkt 4. muutmise seaduseelnõu esitajad leiawad, et esitatud elnõu rutuline on, ja loodawad, et Riigikogu oma praegusel erakorralisel istungjärgul selle läbi waatab ja wastu wõtab järgmistel põhjustel:

1) Kui meie tollitariif tsemendi kohta elunõuetele wastawalt, esitatud kujul, muudetakse, siis kaoks see ebaloomulik nähtus, mis praegu meie tsemenditöösturite juures laialiselt maad on wõtnud, et nad tsemendi poolwalmis, jahwatamata kujul wälja weawad ja wäljaspool, kas Daanis — „Port-Kunda“ tsement, — wõi nagu praegu kawatsusel olla, ka Lätimaal — „Aseri“ wabriku oma — ära jahwatavad ja siis Daani wõi Läti tsemendi nime all müügile lasewad.

2) Sel korral, kui Eesti tsemenditöösturitele Ameerika turg awaneks, kus tsemendinõudmine eriliselt elaw on meie talwekuudel — september kuni mai —, ei oleks meie tsemenditööstusel talwist „surnud“ hooaega karta, kus nad ladusse peaksid töötama, waid nad wõiksid aasta ümberringi täiel jõul töötada.

3) Sarnasel korral, kui käesolewa elnõu wastuwõtmine Riigikogu poolt sügisesse, järjekorralise istungjärgu peale edasi lükataks, oleks karta, et liginew talwine tsemendimüügi hooaeg Ameerikasse Eesti tsemenditööstusele kaduma wõiks minna, mida rahwamajanduse seisukohast tõsistel kahjatseda tuleks.“

Neid põhjendusi silmas pidades ja terwet asjaolu, mis meie tsemenditööstusele kasulik näib olewat, kui meie praegune tsemenditoll muudetakse, nii nagu seda siin seaduses ette on nähtud, panen mina ette, seda seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta. Mina juhin tähelpanu weel selle peale, et komisjonis, kus asi arutamisel oli, arwati, et seaduseelnõus, kui waja, mõnesuguseid muudatusi ette wõiks wõtta esimese ja teise lugemise wahel.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enam-

sega on seadus I lugemisel vastu wõetud.

Aruandja **M. Martna:** Panen ette selle seaduse I ja II lugemise wahel kolmepäewalisest tähtajast mitte kinni pidada.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääl etatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud.

6. J. Jürna küsimine Wabariigi Walitsusele laenuaamise tingimustest Inglismaalt.

J. Jürna (ühw.) (loeb):

Soowin walitsuselt lähemal Riigikogu koosolekul wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas on Inglise kapitalistid lõpulikult ära öelnud laenuandmisest Eesti walitsusele, kui laenu kindlustuseks ainult raudteed Inglise kapitalistidele antakse?

2) Kas on Inglise kapitalistid walmis laenu andma neil tingimistel, mis Eesti walitsus wiimati ette pani, see on — kui Inglise kapitalistidele õigus antakse Eestist nii palju metsa wälja wedada, kui palju harilikul ajal wõiks raiuda 6 aasta jooksul?

7. Läbirääkimised riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta.

Juhataja **J. Tõnisson:** Sõna on järjekorras rkl. härra Hünerson'il. Härra Hünerson on sõnawõtmisest loobunud. Sõna on järjekorras rkl. härra Einbund'il. Härra Einbund ei ole kohal, siis on sõna järjekorras härra Ipsberg'il.

Härra Einbund ei ole kohal, siis on sõna järjekorras härra Ipsberg'il.

K. Ipsberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu koosolek 21. juunil, mil härra rahaminister wastates põllumeeste arupärimise peale, põllumajanduslikkude krediitide sulgumise asjus, ülewaate andis meie üldise majanduspoliitika üle, lõppes kwoorumi puudusel, ilma et Riigikogu kesk- ja pahempoolsed rühmitused soowinud oleksid mingisugust seisukohta wõtta rahaministri poolt wäljendatud ettekande puhul. Oldi sellega täiesti rahul, mida rahaminister heaks arwas öelda ja peale selle mindi puhkusele. Waheajal, see on nimetatud wiimase Riigikogu koosoleku, ja nüüd, erakorralise istungjärgu esimese koosoleku wahel, näitas walitsust moodusta-

wate rühmade ajakirjandus imestustäratawat tuimust meie majanduslikkude küsimuste kohta, ainult mõni rida „Postimehes“ wäljendas huwi meie majanduselu lahendamise vastu, isegi wäikselt kritiseerides meie walitsuse tegewust majanduspoliitika alal. Koguni waenulikuks muutus aga terwe walitsewate rühmade ajakirjandus, kui Riigikogu erakorralise kokkutsumise kawa teatawaks sai. Ma ei tea, millega seda seletada, arwatawasti wist ikkagi huwipuudusega, hoolimatusega, isegi tahtmatusega, majanduslikka küsimusi selgitada. Isegi härra Riigiwanem astus nähtawasti vastu tahtmist siia kõnetooli erakorralise istungjärgu esimese koosoleku algul. Alles siis, kui sotsiaaldemokraatide esitaja walmis oli kõnelema hakkama, oli walmis härra Riigiwanem kõnetooli tulema. (Riigiwanem Fr. Akel: Mina olin sõna juhatajalt juba warem palunud.) Seda ma ei teadnud, tänan wäga, kahjuks tuli see teade liig hilja.

Härra Riigiwanem kandis ette selle majanduskawa, mille rahaminister 30. mail Riigikogus juba ette kandis, härra Riigiwanemal ei olnud mingisugust muud kawa, samuti ka ei olnud temal sellele wanaale kawale midagi uut juurde lisada, waid ta jäi täiesti selle juurde, ei lisanud mitte kui midagi juurde, ennem jättis midagi ütlemata. Ma ei hakka selle juures kauem peatama, seda kordama, sellest on küll räägitud, tahtsin ainult mõne pealtnäha wäikse asjaolu peale tähelpanu juhtida, mis siiski rohkem selgust annaks sellest majanduslikust kawast, wõib olla ka tema kokkuseadjustest, igatahes majanduslikust kawast, mille härra Riigiwanem siin ette tõi ja millele härra rahaminister nii wäga lõbusas tujus teatawa kommentaari andis. (M. Martna, sd.: Mis mõttes lõbusas tujus?) Wõite ise otsustada.

Härra rahaminister rääkis peale 30. maid weel 12. juunil sel aastal, kus tema sõna wõttis rahwamajanduse sihtjoonte arendamise wõimalustest. Ma konstateerin kõigepealt heameelega seda, et rahaminister ja Riigiwanem oma wäljaastumistes ometi sellele seisukohale on asunud, et meie tähtsam tööstus on põllutöö ja temaga lähemas ühenduses olewad tööstusharud.

Senniajani on põllumeestega wastolus olewad rühmad ikka põlluharijate peale ülewalt alla waadanud ja põllutööstusele krediitide nõudmine ei ole leidnud Riigikogus tarwilikku poolehoidu, ei ka, nagu

meie arupärimine näitab, kord lubatud krediitide täitmist walitsuse poolt. Mina mäletan, kui 1922 a. Tallinnas esimene tööstusnäitus korraldati ja mina, kui tolleaegne kaubandus-tööstusministri kohustetäitja awamiskõnes põllutööstuse tähtsust alla kriipsutasin, tähendades, et meil tööstuskriisi karta ei ole, kunni põlluharijad weel ostuwõimulised on, siis kirjutasid praegust walitsust toetawad rühmad selle tõe wastu nii mitmel korral, isegi oli mul au mõnede ajalehtede karikatuurides tol puhul figureerida. (J. Piiskar, is.: Teie isik on selleks wäga tänu-lik!) Nüüd ütlen, jumal tänatud, need-samad rühmad on saanud sellesama tõe pooldajaks.

Härra rahaminister oma wäljaastumises 12. juunil, Eesti pangale rahaliikumise korraldamiseks antud juhtnõõride seletuses, tõi siin teisi põhimõtteid ette, mis temal 30. mail ei olnud mitte kawatus awaldada, ja mida härra Riigiwanem mitte ette ei kandnud. Mina arwan, et tarwis on lugupeetud Riigikogu liigetele meelde tuletada mõlemist wäljaastumistest nii mõnedki põhimõtted. Kui meie meelde tuletame, missuguste raskustega Eesti majandust rajada tuli peale sõja ja kõigi nende laastamiste ajajärkude järele, mis üle meie maa on käinud ja arwesse wõttes, et meie rahaolud alles loomata olid, ja meie pangaasjandus pidi weel loodud saama, nagu nii mõnigi teine ala, ja kui siis Eesti pank lõppude-lõpuks oma tegewust algas, oma wärskendawale tegewusele asus, et oma ülesehitawat abi hakata Eesti majandusele andma, arusaadaw, et seda abi tarwitati ja selle abi najal ka ette wõtteid asutati ja suure hooga majanduselu ülesehitamisele asuti. Tuleb konstateerida, et Eesti panga ülesanded, mis põhikirjas temale antud, mitte nii laiad ei olnud, kui elu ehk seda nõudis, nimelt pikaajalise krediidi ja hüpotekaar-krediidi andmise mõttes.

Meie ette wõtetel ei ole Eestis kuskil wõimalik pikemat krediiti, iseäranis hüpotekaar-krediiti saada, ehk küll nii mõnelgi nendest suured liikumata warandused olemas on. Arusaadaw, et Eesti panga kui ka erapankade tegewus sellel alal teatawal määral appi tuli, see tähendab et küll ainult lühikesajalised, kuuekuulised laenud olid ette nähtud, olid siiski pangad olude tõttu sunnitud neid laenusid pikendada, sest ei olnud wõimalik ülesehitamise ajal otsekohe kapitaali tagasi saada

ja iseäranis mitte mobiliseerida hüpoteekide näol.

Isegi niikaugele mindi, et sisseseaded anti kindlustuseks. Nüüd aga ütleb härra rahaminister nimetatud juhtnõõrides, laenude kindlustuseks ei wõi sisseseaded ja masinad olla, likwideeritakse kõik krediidid, mis kindlustuse poolt sellele nõudele ei wasta. Teoreetiliselt mõeldaw, kuid ülesehitamise ajajärgul wastuwõtmatu põhimõte. Edasi on rahaminister neist juhtnõõridest selle põhimõtte maksma pannud, et tema ex officio panga nõukogu liige on. Kuskil mujal maal ei ole seda.

Agaga meie oleme olnud nii mitmeski asjas originaalid, meie läheme ka siin oma teed. Meie kanname poliitika ärielusse, pangaalosse ja rahaasjandusse. (Segane wahelhüüe.) Meie nägime seda iseäranis kujukalt, lugupeetud Riigikogu liikme härra Anderkopp'i kõnest. Mina tulen selle juurde weel tagasi. Siis wastates Riigikogu põllumeeste rühma arupärimise peale, andes ülewaate rahwamajanduse sihtjoonte arenemise wõimaluste üle, toonitas härra rahaminister, et temal on ükskõik kas juut, wenelane wõi sakslane äri ajab ja kelle käes meie majandusel seisab. (E. Weberman, rhws.: Kas see Teile ükskõik ei ole.) Temale on see ükskõik. Härra Riigiwanem ei pidanud wõimalikuks oma kõnes lahkuminewat seisukohta awaldada, waid härra Riigiwanem wõttis selle seisukoha arwatawasti, nagu kõik rahaministri seisukohad, omaks; wõib arwata, et ka meie walitsusel majanduslikkudes küsimustes internatsionaalne wõi kosmopoliitiline seisukoht on. See põhimõte on igatahes uus meie riigis.

Mina arwan, kui meie sõdurid werd walasid Eesti riigi rajamise juures, (Segased wahelhüüded) siis ei mõelnud nemad küll selle peale, et esimeses järjes wõõrale rahwale eluwõimalused luua, waid kõigeesiteks oli küll tahtmine omale kodu luua. (E. Weberman, rhws.: Ärisõbrad...) Kahjuks ei ole minul niisugust sõpra, mina arwan, et Teil on rohkem sõpru, nagu Zitronid, näiteks. (E. Weberman, rhws.: Agaga Pobereshkin?) Ei ole ka seda.

Minul tuleb meelde üks kõne, mis härra Strandman Asutawas Kogus pidas. Mina ei tea, kas ta siis oli peaminister wõi wälisminister, agaga igatahes ühes kõnes ütles ta, kus oli jutt mingisugusest poliitilisest orientatsioonist, et kõigepealt peab meil Eesti orientatsioon olema. Mi-

nule meeldis see kõne, härra Strandman kõneles ilusasti ja see patriootiline tunne tegi südame soojaks. Nüüd aga, kui härra Strandman rahaministriks saanud, on ta oma seisukoha muutnud. Minul on see teadmata, mis teda on sundinud endist seisukohta muutma, ning Eesti orientatsioonist lahkuma ja omaks võtma kosmopoliitilise orientatsiooni. Võib olla, ehk on tulewiku väljawaated niisugused, kui tõesti wesiwõsude lõikamine algab, on need honoraarid tema adwokaadi praktilike kõrgemad, mis muulased maksawad, sest usun, et härra Strandman alati ikka rahaministriks ei jää ja jälle oma liistude juurde tagasi pöörab.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun mitte isiklikka asju puudutada.

K. Ipsberg (põl.): Nagu ma ütlesin. Ma ei tea seda, wäga wõimalik, et temal selle kohta kaugemad väljawaated on, aga meie Eesti tööstusele ja majandusele ei ole igatahes see seisukoht, see Eesti orientatsiooni mahajätmine mitte soovitaw, waid tema wõib meile koguni hädaohtlikuks saada. Härra rahaminister, niisama ka härra Riigiwanem on oma majanduslikkudes kõnedes mõista andnud, et meil on tegemist ainult kitsa pangapoliitikaga. Nii on sellest juba kõneldud ja arwan nii selgesti, et sellejuures ei maksa enam rohkem aega wiita. Meie walitsus juba oma esimeses esinemises ja nimelt waloriseerimise seaduse wastuwõtmise juures oma seletuskirjas ütles, et on tarwis abinõusid leida, kuidas wõlausaldajate huwisid kindlustada, see tähendab isäranis Eesti panga suhtes. See on seisukoht, millega wõib rahul olla ja millega wõib ka mitte rahul olla. Ma ei hakka praegu sellest palju rääkima, konstateerin ainult seda, et walitsusel on kitsas pangapoliitika, ei ole suurt majandusprogrammi, ei ka kawatsusi üleschitamise töö wõimaldamiseks, waid tegemist on ainult wäikese pangapoliitikaga. Meie näeme, kui kaugele see pangapoliitika hakkab minema, nagu siin näitas juhtumine Sakala pangaga. Kui juba niisugused juhtumised ette tulewad niisuguses pangaasutuses, kus Eesti direktorid eesotsas, siis meie wõime enestele ette kujutada, kuidas see nõndanimetatud wesiwõsude lõikamine teostatakse internatsionaal ja kosmopoliitilisel alal.

Siis weel üks asi, mis wäga imelikuna näib: kõigest kõnedest käib wälja üks

toon, nii pahemalt poolt, kui ka keskelt, ja nimelt rahalaenamise ja krediitide saamise kohta. Meil on läinud sügisest saadik ikka niisugune arwamine niihästi ühes osas ajakirjanduses, kui ka siin Riigikogus, et krediitide tarwitamine on kuritegu ja krediidi andmine on weel suurem kuritegu. (Wahelhüüe pahemalt poolt.) Härra Ast, Teie puurisite paar-kümmend korda sõrmega õhku paremale poole näidates. (M. Martna, sd.: Miks Teie ei puurinud. A. Tupits, põl.: Meie ei käi pankades kuulamas, kuidas asjad seisawad.) Kannatage natukene. Meil ei ole wist ühtegi rahwaklassi sedawõrd siinatud, kui seda õnnetut Eesti ettewõtjat. Wõtke pahempoolseid lehti, ehk keskrühmade omasid, ikka jälle toonitatakse seda, nagu oleks kuritegu, kui keegi ettewõtja laenu on saanud. Õigus küll, kes laenu teeb, see peab ka lõppude-lõpuks raha tagasi maksuma. (K. Baars, tõer.: Ah, lõppude-lõpuks, raske asi!) Õige, selleks raha ei anta wälja, et teda maha wisata. Ma arwan, et neil härradel, kes raharaiskamisest kõnelewad, peaks ometi teada olema, kuidas on wäljalaenatud raha kindlustatud, kas on need krediidid, mis ühest wõi teisest pangast wälja antud, nii öelda õhku wisatud, et nad enam tagasi ei tule. Meie majandusjuht on niisugusele seisukohale asunud, et laenu wiie päewa jooksul peab tagasi makstud saama. Wõtame Eesti panga tsirkulaari, mis 26. juulil on kirjutatud, millega nõutakse 1. augustiks laenude tagasimaksmist, siis arwan ma, et see on lihtsalt hirwitamine laenuwõtjate üle. Ei wõi ju ometi nõuda, et raha tagasimaksmine peab sündima nii kiires tempos, nagu 5—6 päewa jooksul. Ei saa ometi mitte nii rutuliselt meie majanduselule teist käiku anda. Pidage mees, et meil on, kui ma ei eksi, 380 aktsiaseltsi põhikapitaaliks kolm ja pool miljardit marka. Kas teie arwate, et need ärid tõesti nii suurepäraliselt õitsewad, et nemad ühe wõi kahe aasta jooksul oma põhikapitaali tasa on teha wõinud? Teie teate ju, et meie ettewõtted on rahawaesed, et neil ainult osa on oma kapitaale, kuna teine osa on laenatud. Kas Teie arwate, et ettewõtetel niisugune suur teenistus on olnud, et nende laenusid nüüd wõib nii kiirelt tagasi nõuda? See on asi, mis meie majanduslikku elu ähwardab purustada ja meie warandused kergelt wõõraste kätte wõib lükata. Igauguseid majandusmurranguid peab tasa

ning ettevaatlikult toime panema. Meil on ette toodud, iseäranis tegi seda härra Anderkopp, et meie ärimhed ei oska teha mingisuguseid kalkulatsioone, nad olla niisugused rumalad, niisugused tolad, ei tea kust tulnud, nad ei oska isegi oma nina nuusata taskurätikuga, sest olla nähtud, et kuskil Berliinis olla üks Eesti äri-mehe ilma taskurätikuta nina nuusanud. Kõik tuuakse ette õnnetu ettevõtja vastu, kes raha liikuma on pannud. Kuid mitte igal maal ei ole seisukoht niisugune, nagu oleks ettevõtja raharaiskaja, ühtlasi kõige lollim ja rumalam inimene. Kas teie sellega tahate meie prestiishi väljamaal tõsta või meie välislaenu saamist kergendada, kui siit kõnetoolilt meie ärimhi laimate ja teotate? Kuulge, härra Anderkopp, Teie ütlete, et need ja need ärimhed ei ole mitte kvalifitseeritud. Kas siis Teie, härra Anderkopp, see kõige kvalifitseeritum sõjaminister olite? Meil on ärijuhte, kes selleks paremini kvalifitseeritud on kui Teie sõjaministriks. Kui Teie tulite siit kõnetoolilt niisuguste kõnedega meie ärimhi laimama, siis mina protesteerin selle vastu. See on meie Eesti riigi usalduse riisumine väljamaa ees. Kui Teie, härra Anderkopp, oma kitsais parteihuwides nii kaugele olete läinud, et siit kõnetoolilt meie ärimhi olete laimanud, siis olete sellega oma kõige alatumaid parteiwõtteid paljastanud. (M ü r a j a h ü ü d e d t ö ö e r a k o n n a s t: H ä b e m a t a ! S e e o n h ä b e m a t u s !)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun mitte haawawaid sõnu tarwitada.

K. Ipsberg (põl.): Kui Teie siin niisuguste asjadega välja tuletate, siis on see üks alatu insinatsioon. (M ü r a j a h ü ü d e d t ö ö e r a k o n n a s t.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun mitte kahekõnesid pidada.

K. Ipsberg (põl.): Kui härra Anderkopp ette tõi „Atlanta“t, et see korstnasse olla läinud ja see raha kadunud on, mis temale laenatud, siis pean tähendama, et „Atlanta“ oli niiwõrd kindlasti fundeeritud äri, et ta kõik oma wõlad maksab, Eesti pangale pennigi wõlga ei jää. „Atlanta“ on see äri, kes oma wõlast rohkem on Eesti pangale tagasi maksanud, kui ükski teine äri Eestis. Ma arwan, et Teie seekord „Atlanta“t ette ei toonud isiklikult minu insinueerimiseks, waid tegite seda üldse meie äriilma kompromi-

teerimiseks, et waadake, nemad on krediiti saanud, pole seda tagasi maksanud jne. niisugused on meie äriettevõtjad ja juhatajad, ega nemad midagi ei jõua tagasi maksta. See on ärijuhatajate ja nende ettevõtlikkuse mahategemine kogu maailma ees. Niisuguse teguwiisi kohta wõib olla on see sõna kõige õigem, mis Teie rühma poolt siin wahelhüüdeks tarwitati. Kuid mujal maailmas ollakse hoopis teistsugusel arwamisel. Ma tsiteeriksin siin üht wäikest wäljawõtet Saksa riigipanga aruandest 1914 aasta kohta. Ma kannan ette ta alguses saksakeeles ja pärast tõlkes. See aruanne lausub järgmist: „Im Jahresbericht für 1914 schreibt die deutsche Reichsbank: ... wie kaum ein anderes Land hat Deutschland sein Wirtschaftsgebäude auf Kredit errichtet; wie kein anderes hat es durch sorgsam bedachte Einrichtungen seinen Personal wie Realkredit organisiert und mobil gemacht... Da die übrigen Kreditquellen teils zur Gewährung neuer Kredite nur selten imstande waren, teils gänzlich versagten, musste der allgemeine und dringende Kreditbedarf seine Befriedigung bei der Reichsbank suchen.“ Tõlkes kõlab see järgmiselt: „Enam kui ükski teine maa, on Saksamaa oma majanduse krediidi peale rajanud, on nii kui ükski teine hoolikalt läbimõeldud sisseseadetega oma personal ja reaalkrediidi organiseerinud ja mobiliseerinud. Et teised krediidi allikad uute krediitide awamiseks osalt ainult harwa wõimsad olid, osalt aga täiesti wõimetud olid, pidi üldine ja tungiw krediititarwidus oma rahuldamist riigipanga juurest otsima.“ Nii waadatakse mujal maadel krediidi peale. Ei peeta neid mitte lollideks ega petisteks, kes krediiti tarwitanud ning sellega majanduselu edasi wiinud, ei söimata neid mitte, waid waadatakse reaalselt, kuidas asjaolud on. (M. Martna, sd.: Kas seda soowitate meil ka? Rahaminister O. Strandman: Kas Saksamaa seda ka praegu teeb? Tooge ette andmeid, mis Saksamaa 10 aastat hiljem on teinud!) Saksamaa waatab ka praegu laenude peale niisamuti ja ei ole neid mitte kokku tõmbanud. Meil nähtakse aga laenudes kuritegu, laimatakse ja söimatakse. Kui hakatakse kõiki krediite tagasi tõmbama, siis lööks otsekohe meie oma ettevõtetelt jalad alt ära. Härra Riigiwanem ütles oma kõnes, et uutest krediitidest ei wõi enne juttu olla, kui wanad kõik tagasi

nõutud on, see tähendab, meil on täielik ümberorganiseerimine kawatsusel. Tuleb nii wälja, et enne peame wana ära lõhkuma, wõib olla ehk ütlen liig palju, — peame wanad krediidid tagasi tõmbama, siis saab näha, kelle kätte ettewõtted jääwad, arwatawasti nende kätte, kel raha on. Härra rahaminister maalis meile wäga ilusa pildi Helsingist. Ta küsis, kas teie olete Helsingis käinud, ilus linn ning mulle meeldib ta. See on ilus pilt, aga kas teate, kuidas ta on tekkinud. Ma küsiksiksin ka, kas teie olete Saksamaal käinud, kas kuskil Preisimaal, Baiaris wõi Rheini ääres? Kas teie olete näinud neid wäikseid ilusaid punaste kiwikatustega ehitusi, kas olete neid talupoja maju näinud? Mina olen neid näinud. Ja tõesti, nad meeldiwad mulle. Aga kas teie teate ka, kuidas seal on elatud ja neid ehitatud? Perekonnad, kelle omandused need majad on, on 100—150 aastat ehk weel rohkemgi nende kohtade peal elanud. Ei ole seda ewolutsiooni ega rewolutsiooni läbi tehtud, seda ilusat wäljawaadet: et, waadake, kõik läheb wäga ilusasti, ainult kannatage wähe, kunni meil kõik pankrotid on läbi tehtud. Aga waadake, kui teie neid ilusaid maju seal waatate, siis ütlen, tulewad pisarad silmi, kui teie näete, kuidas need inimesed oma majakese küljes kinni on, kuidas nemad tema eest hoolt kannawad, kuidas seal krediiti tarwitawad ja tarwitada antakse. Nendel pole karta, et krediit wiie päewa jooksul tagasi nõutakse, et mõni — nagu meie pangadirektorid teewad, et anna talu mulle, siis annan weksli — talle nii teeks. (K. Baars, tõer.: See on lori)) Noh, wõib olla see on Teile lori, aga sellele mehele, kes sellest majast peab lahkuma, kus wõib olla tema isa, tema isaisa on juba olnud, ma arwan, sellele ei ole see jutt mitte lori. Waadake, minu härrad, mina ütlen, meie oleme tõsise hädaohu ees niisuguste põhimõtete tagajärjel. Mina arwan, kui räägitakse krediitidest, oleks tarwis enim rewideerimise alla wõtta, kuiwõrd wäljaantud laenu kindlustatud on, kas nemad on sedawõrd kindlustatud, et tõesti karta ei ole, et nad kaotsi läheksid, aga mitte krediitid ei ole määral tagasi nõuda. Sellest aga, nagu näha, ei taheta aru saada, waid räägitakse sellest, et krediidid peawad sisse nõutud saama ja neid peab wähendama. Ma ei räägi siin waloriseerimisest, meie ei ole selle wastu olnud, küll aga selle teostamise mooduse

wastu. Rahamärkide tagasitõmbamise kohta tahaksin ma siiski mõni sõna öelda. Siin on küsimine ette pandud, missuguse piirini rahamärkide tagasitõmbamisega tahetakse minna? Ma arwan, et wastus, mis nendest seletustest wälja lugeda wõis, mis härra rahaminister andis, on see, et nii kaua, kunni Eesti mark stabiilne on, see ei anna mitte piiri arwudes, waid annab aja piiri. Aja piir ei ole tähtis, arwudes piir oleks tähtsam, sest ei saa ometi minna nii kaugele, et raha rariteediks läheks. Rahamärkide kokkutõmbamine näib rahaministrile ainukene abinõu marga stabiliseerimiseks olewat. Ütleme, nüüd on raha ringjooksus kolm miljardit, kui meie ühe osa tagasi tõmbame, kas muutub ta siis tõesti stabiilseks? Aga kui ta ka siis stabiilseks ei muutu, kui teda kunni ühe miljardini tagasi on tõmmatud? Ma arwan, et siis oleme sattunud lõppudelõpuks seisukorda, kus meie äritegewus seisma jääb. Kujutame omale wõrdluseks järgmist ette. Ütleme, et on hea masin ja see masin töötab, ja nüüd tuleb uus juhatus, kes wõib olla asjatundja ei ole, kes masina olukorda ei tunne, ja annab käsu tänapäewast peab masina määrideõli wähendama nii wäikseks, kui wähegi wõimalik; masinist wähendab ja wähendab õli ning igapäewased aruanded näitawad, et äri wõidab, masina wäärtus peaks tõusma selle läbi, sest kulud on wäiksemad. Kuid ühel päewal jääb masin määrideõli wähesse tarwitamise tõttu seisma — mõned osad murduwad — ja kui meie nüüd küsime: kummal juhtumisel on kahju suurem, kas siis, kui määrideõli natukene rohkem läks, wõi siis, kui õli on ära kuiwanud ja masin seisma jäänud? Nii wõib ka meie oma majanduseluga juhtuda. Waatame, kui suur meil liikwel olewate rahamärkide arw on. Wene ajal oli ühe inimese peale 20 kuldrubla. (K. Baars, tõer.: 12 oligi kõigest!) 12? Minu teada oli rohkem, oli 20. 12 oli wist üle terve Wenemaa, kuid Balti kubermangu kohta oli teatawalt suurem hulk, sest et Balti kubermangudes majanduselu rohkem arenenud ja intensiivsem oli, kui keskmistes Wene kubermangudes, siin oli kaubanduslik läbikäik, sissewedu kui ka äratarwitamine iga inimese kohta palju suurem, kui keskmiselt mõne Wene kubermangu sellekohane summa. Meie taluniku aastane bühshet oli suurem kui Wene talupoja bühshet, ja sellepärast oli ka liikwelolewate rahamärkide arw siin Balti kubermangudes palju suurem. Ma

ei eksi mitte, kui ma ütlen, et tema 20 kuldrubla oli inimese kohta. See teeks meie raha järele umbes neli miljardit wälja. Meie kõige suurem rahamärkide summa on olnud, kui ma ei eksi, 3 miljardit seitse sada miljonit. Tekib küsimus, kus on meil ülepea inflatsiooni olnud wõi mitte? Minule näib, nagu oleks walitsusel wale diagnoosiga tegemist, ja siin peaks walitsus wäga ettewaatlikult talitama, sest meie satume juba niisugusesse seisukorda, et rahamärkidest puudus tuleb. Mul on niisuguseid juhtumisi olnud, kus inimesed tulewad maalt linna, pakuwad metsamaterjaali müüa, inimesed, kes iialgi enne metsaga ei ole kaubelnud. Mina küsisin ühelt, miks tema metsa müüb. Tema ütles, „jah, mul on maal wäikene kauplus, mina oma ostjate käest raha enam ei saa, nendel seda ei ole, mina wõtan nüüd metsamaterjaali wastu ja müün selle ära. Nüüd olen ma mitmes äris käinud, need ei wõta seda wastu, nüüd pean edasi minema ühe ukse juurest teise, kunni lõpuks kuskil maha müüa saan. Ühe osa eest saan ehk „Silwalt“ soola ja rauda, mujalt saan teist kaupa.“ Nii läheme meie kaubanduslikus läbikäimises koguni primitiivsele, esimesele algastmele tagasi ja see ei tohiks mitte olla. Ma panen härra rahaministrile wäga siidame peale seda küsimust rohkem jälgida, sest rahamärkide wähenemisega üksinda ei saa Teie rahahinda tõsta. Inflatsiooni teoreetikerid ütlewad, et inflatsioon hakkab alles siis peale, kui rahamärkisid rohkem on kui tarwis. Minule näib, et meil inflatsiooni selles mõttes, nagu Wenemaal ja Saksamaal, üldse ei ole. Meil ei ole rohkem rahamärkisid olnud, kui tarwis, sest iga majanduslik ajajärk, iga majanduslik tegewus nõuab teatawat materjaali oma sihtide täidewiimise wõimaldamiseks. Üks tähtis materjal on aga rahamärgid.

Wahelhüüded wiisid mind natukene kõrwale. Kui mina rääkisin etteheidetest, mis meie Eesti ärimeestele ja äri-ringkondadele tehtud, et nad kalkulatsioonid ei tunne, siis tuletaksin ma meelde ühte asjaolu, mida wõib olla härra Anderkopp, kes nii wäga ägedalt üles astus, mitte tähele ei ole pannud. Ta oleks küll pidanud seda teinud olema, sest ta on kirjutanud hiljuti tulpide kriisist, nii et ta ka teiste kriiside ajalugu peaks wähegi tundma. Meil õieti wõib olla kriisi ei olegi. Meil on, nagu härra Riigiwanem ütles — depression. Härra Riigiwanem

läks koguni nii kaugele, et tema teatawas mõttes järele andis, et meil mitte läinud aastate majanduslik poliitika selle depressiooni tekkimises süüdi ei ole, nagu seda ikka ühekülgselt mõnelt poolt arwatakse, waid ta ütles, et wiimane ikaldusaasta on ka selle juures süüdi. Ja arwatawasti on see ka tõesti nõnda. Läinud aasta wiljakaldus on kõige suurem põhjus, miks meil praegu depressioon on ilmunud. Aga ma tuletaksin meelde, et ka mujal mail kriisid on olnud, näiteks Inglismaal 1825 aastal, 1836—1839 aastani, 1847 ja 1857 aastal. (A. Anderkopp, tões.: Need olid tööstuse kriisid.) Kas meie suur sissewedu tööstuse kriisi sarnane ei ole? Ega meil siis ometi börse kriis pole. (A. Anderkopp, tões.: Meil on rahwamajanduslik kriis.) Kas tööstus on rahwamajandusest nii wäga eraldatud, et tal sellega ühendust ei ole? Iga tööstus mõjub suurelt rahwamajanduse tõusu ja ka lange-mise peale. Ja kui tööstuse kriis on, siis on ka rahwamajanduse kriis. Wõtame Ameerika kriisi 1907 aastal. See oli tööstuse kriis. (A. Anderkopp, tões.: Wõtke 1912 aasta kriis terwes Euroopas.) See oli üldine langemise kriis. Wõtame ühe teise kriisi, mis meile kõige arusaadawam: see on 1873 aasta kriis Saksamaal, mis ka laienes Austria, Prantsusmaa ja Inglismaa peale ja osalt isegi Ameerikasse oma oksad wälja sirutas. See oli Saksamaa kriis peale Preisi sõda. Kui 1870 aasta rahu tehti ja Prantsuse miljardid Saksamaale hakkasid woolama, siis tekkis Saksamaal niisugune suur majanduslik tõus, mida senni Saksamaal ei ole olnud. Siis ehitati raudteid, ehitati „Berliner Stadtbahn“, ehitati suured waksalid, ehitati elumaju. Kõik teenisid. (M. Martna, sd.: Gründer-tum'il oli taewas wiulid täis.) Kõik need, kes ettewõtete juures teenistuses olid, tahtsid paremini elada, tahtsid omale korterid ehitada, sel ajal oli korterikriis lahendatud, kõik oli hea, aga äkki tuli kriis. Ma olen tolleaegset kirjandust lugenud, aga ma ei ole sealt kuskilt niisugust üldistamist kuulnud, et sellepärast oleks ette heidetud, et kõik Saksamaa ärimehed ja ettewõtted nii rumalaks oleks tembeldatud, nagu meil seda on tehtud. Ma ütlen, see juhtus Saksamaal, kus oma suured traditsioonid on, Saksamaal, kellel oma tuhandeaastane ajalugu seljataga on, kes alati kriisid üle elanud. Igal aastasajal on Saksamaa

kord häwitatud, on puruks maha tallatud ja ikka jälle on ta üles tõusnud. Ta on kriisidega ära harjunud, nii et inimesed oleks pidanud juba ette teadma, mis tuleb. Aga kalkuleeriti walesti ja tuli kriis. Mispärast on siis ime, kui ka meil niisugune depressioon on ilmunud, meil, kus läinud aasta ikaldus poolteise miljardi wõrra meie rahwale kahju tõi. Minu kuulmise järele on see summa weel suurem, üle kahe miljardi. Kujutage ette, et meie rahwa ostujõud kahe miljardi wõrra wähenes, arusaadaw, et kriis pidi tekima, et depressioon pidi tulema. (A. Anderkopp, tõer.: Kuulge, härra Ipsberg, meil oli kriisi aeg juba pool aastat enne käes, kui depressioon tuli.) Ei ole, see on Teie ettekujutus.

Ma wõrdleksin nüüd meie riigi esimesi samme ka jällegi ühe ajaloo sündmusega. Kui omal ajal Hollandi Hispaania ikke alt enese wabastas, siis ärkas ka seal niisugune tõus, mida enne seal ei olnud. Kui Põhja-Ameerika-Ühisriigid endale wabaduse kätte wõitlesid, siis tõusis seal ärielu, ja see, mis nemad wabadussõjas kaotasid, wõitsid nemad wabaduse kätte saamise järele ruttu tagasi. (M. Martna, sd.: Härrad põllumehed, kuulake ka oma liidrid.) Aga ka meil tekkis, kui meie oma iseseiswuse kätte wõitsime, tõus. Kes Wene ajal tegutsesid, need teawad, missuguste raskustega neil tuli wõidelda, selleaja ühistegelased teawad, kui mitu aastat pidi enne sammusid astuma, kui midagi kätte saadi. Nüüd, iseseiswuse ajal, on nagu mingisugune pais woolawa wee eest ära läinud, et wesi wõiks wabalt teed leida. Kas ei ole ka meie majanduselu niisugune wesi, mis uusi radu on otsinud? Kui seal üldise tõusu juures tõesti ka mõni kahju on tekkinud, kas siis on sellepärast põhjust kõiki ette wõtjaid kuritegijateks tembeldada? Ma ütlen, kes tööd teeb, see wõib ka eksida, eksisammud on olnud ja eksisammud ei ole siin suuremad kui mujal teiste rahwaste juures, kellest wõiks wast arwata, et nende kogemuste ja nende ajaloo pikkuse tõttu neid eksisamme ei oleks pidanud enam olema. Nii et siin tuleb kah arusaamisega asja juurde asuda. Härra rahaminister ütles ka hiljuti oma kõnes, et tema ei saa seda ja teist lüli lüli järele ette näha. Seda Teie lubate härra ministrile, aga ühele wäiksele ette wõtjale mitte, neid peate Teie kuritegijaks ja tembeldate rumalaks. (M.

Martna, sd.: Mis tema käest siis nõutakse?) Kelle käest? (M. Martna, sd.: No kellest Te rääkiste?)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun mitte niipalju wahele rääkida.

K. Ipsberg (põl.): Ah wäiksest ette wõtjast? Igatahes mitte suuremat tarkust kui suurriikide töösturitelt, kes kõige oma tarkuse ja kogemuste juures ka õieti ei kalkuleeri ja kriisi ohwriks langewad. Tahtsin öelda, et majanduselu arenemise peale peab kannatlikult waatama ja ei tohi seal nii terawalt ja nii järsult otsustada, nagu seda rahaminister tahab, wastasel korral tuleb häwitamine, tuleb Shylok'i lugu: Mul on wõlatäht ja ma nõuan oma wõlga, mul on nael liha lubatud ja selle ma lõikan. Riigikogu peaks olema kui Portia, kes wahele astuks ja ütleks: Lõika, Shylok, aga lõika nõnda, et mitte ükski tilk werd ei jookseks. Ärge ajage seda Shylok'i poliitikat. Wõib olla, et need ähwardused, mis siit kõnetoolilt tehti, nii kurjalt läbi ei wiida, sest elu ise juba ei luba seda.

Üks asi on aga kardetaw, see tuleb wast sealt poolt leerist. (Pahemale poole näidates.) Meie oleme praegu niisuguses olukorras, mis lubab wõrdlust wõtta praegusest Wene nõukogude riigist. Waadake, seal oli esialgu teataw suur lagunemine, siis algas peale wäikene ülesehitamine, see kestis üks kunni kaks aastat, nõndanimetatud „nep“, (A. Tupits, põl.: Meil „ump“.) pärast tekkis nep'ile wastolu, et waadake, need ärimed, burshuid, on juba jälle raswa läinud ja nüüd tarwis neilt natuke maha wõtta. Meil on ka samasugune õhkkond tekkinud, ka meil on teatawad ringkonnad olemas, kes selle Wene mõju alla sattunud ja kes ka meil Eestis nendelt, kellelt midagi wõtta on, arwawad selleks nüüd paraja aja olewat. Meil räägitakse miljonäridest ja õhutatakse wõitlusele kapitaali wastu. Kuid kannatage, aasta wõi paari pärast näete Teie, et meie ärimed polegi sarnased wõlastreikijad, nagu Teie neid nimetasite, waid nemad tasuwad oma wõlad ausalt ja seega ei ole halbemad kui teiste maade ärimed. Meie majandusteadlased on wist kõik sellel ühel arwamisel, et meie rahwa üldwarandus weel wäga wäike on, iseäranis puhta raha kujul on meie kapitaal wäga wäike. Ja nüüd unistada sihist, et tarwis on midagi wõtta, waadake, see on üks

wäga hädaohtlik psüholoogiline moment. Wõtta wõib palju, wõib wõtta usaldust, krediiti, warandust otsekoheses mõttes jne. Kui siin läinud sügisel härra Weberman ühte süüdistawat kõnet pidas, siis tarwitas tema lauset: „On Eestis inimesi, kellel usaldus on, aga aeg on, et nende usaldus peaks saama kõigutatud.“ (W a h e l h ü ü d e d k e s k e l t : W a l e !) Härra Weberman oli wäljamaal, kui Eesti riiki rajati. Tema tuli siia walmis söögi peale ning nägi, et inimesed on ilusti riides ja söönud ja arwas, et wõib olla on nemad kõik miljonäärid. (N a e r . E . W e b e r m a n , r h w s w . : M i k s T e i e s e d a r ä ä g i t e ?) See Wene õhkkond on tugewaid juuri ajanud ja wäljendub kawatustes, nagu wäliswaluuta registreerimine, mis litsentside sisseseadmine warjatud kujul on, warandusmaksu seaduses jne. Waadake, need on kõik katsed, mis Wene õhkkonnast wälja kaswawad, see on uus „Gründertum“, asutatakse nii öelda kääridwabrikuid, millega nõndanimetatud wesiwõsused lõigata. (W a h e l h ü ü d e d .) On isegi mingisugused aktsiaseltsid tekkinud, mis neid wesiwõsude lõikamise kääre walmistawad. Wõib olla, on see hea ettewõte, mina aga olen elukutse poolest ehitaja ja lõhkumise juures mina osanikuks ei hakka. Mina hoiatan ainult, ärge riisuge nii usaldust, mis meie juhtiwatel jõududel, mis meie ärimeestel, töös- turitel ja põllumeestel on. Ärge riisuge nendelt usaldust, ärge katsuge warandusi üle wõtta, wanasõna ütleb — kes teisele auku kaewab, see ise sisse kukub. Olge ettewaatlikud, sest kui meie siin niipalju wesiwõsudest räägime, on wäga wõimalik, et ka meie Eesti peale hakatakse waatame kui wesiwõsu peale. Mis teie siis ütlete, mu härrad, kas siis teie wesiwõsude lõikamise kääride wabrikud õitsema hakkawad? Siis tulewad teised ja need lõikawad palju walusamini. (K. Wirma, sd.: Kas Teie seda Riigikogu liikme Luts'u paberilt olete maha lugenud, tema hakkas eile nii peale ja mina wõtsin temalt selle eest sõna ära.) Sellepärast ma hoiatan. (A. Anderkopp, tõer.: Kui paiset wälja arstida, siis lõigatakse ta ära.) Waadake, seal on juba komisjonäärid olemas, kes neid kääre müüa pakuwad. (M. Martna, sd.: Ida poolt walgus.) Ja, ex oriente lux, siin wõiks öelda — ex oriente Luts (Kommunistide poole näidates.). (Üldine naer.)

Sellepärast, härra Wirma, olen mina täiesti ühel nõul Teie seltsimehe härra Johanson'iga, kui tema eilses kõnes ütles, et tarwis on kahtlustamised lõpetada, see oli ilus sõna, ja Teie, härrad rahwasaadikud, peaksite ta meele pidama. Sellega lõpetan oma kõne.

Juhataja **J. Tõnisson**: Fakti- seks märkuseks on sõna rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (tõer.): Mina pean oma kohuseks lugupeetud Riigikogu liikme härra Ipsberg'ile mõnda asja seletada, milles tema minust walesti aru on saanud. Kõigepealt ei taha mina kunagi waidlema hakata ega mingisuguseid õiendusi tegema hakata härra Ipsberg'i isikliku leksikoni wastu, sest igaühel on oma sõnaraamat; ühel on ta ilusam kui teisel. Las' tarwita edasi. Aga faktisid õiendan küll. Kõigepealt ütleb härra Ipsberg, et mina olla öelnud, et kõik Eesti ärimehed ei kõlbawat mitte kuhugi. Seda mina öelnud ei ole, ja kes minu kõnet lugeda tahab, see sellest niisugust järeldust teha ei saa. Mina tõin ainult mõned näited halbade ärimeeste kohta. Näiteks Narwas oli inimene, kes tahtis jõujaama ehitada, kaanali kaewas, aga wesi seal üldse sedapidi ei woolanud, kuidas kaanal oli, waid hoopis teistpidi. (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t .) Selle kalkulatsioonid olid waled. Kui Teie, härra Ipsberg, seda ka oma „Atlanta“ kohta tahaksite öelda, et kalkulatsioonid waled on, siis Teie omawahel rääkides mitte ei ütleks, et see õige on, mida praegu kõnelesite.

Edasi katsus härra Ipsberg mõnda näidet tuua ajaloost, et meil olla tööstuslik kriis olnud. See on eksiarwamine ja ei saa Teie ka öelda, et meil on põllumajandusliku kriisi tõttu majanduslikud raskused tulnud, sest meie põllumajanduslik kriis hakkas ennast tunda andma alles läinud aastal, siis, kui lõikus käes oli ja mitte enne, sest ega meie enne wärsket rukist süüa ei saa, kui ta pole lõigatud. Aga Eesti panga wäliswaluuta tagawarad olid siis juba ammugi läbi ja meie kullatagawarade söömine oli juba enne alanud, kui lõikus üldse käes oli. Märtsikuul hakkasid meie walutatagawarad otsa lõppema, lõikus, mis halb oli, tuli sügisel. (Hulgalised wahelhüüded p a r e m a l t p o o l t .)

Juhataja **J. Tõnisson**: Fakti- seks märkuseks on sõna rkl. Weberman'il.

E. Weberman (rhws.): Rkl. härra Ipsberg tuletas meelde üht minu läinud-aastast kõnet, kusjuures ta seda ebaõigelt tsiteeris. Tema ütles, et mina olla öelnud, et nendel Eesti ärimeestel, kellel veel usaldus on, nendel tuleks seda kõigutada. (J. Soots, põl.: Ei, seda Ipsberg ei öelnud.) Mul on veel väga hästi meele minu tolleaegne kõne ja kas see asjaolu, mil puhul ma seda ütlesin. Lugu oli nimelt järgmine: Minewa aasta sügisel rääkisin mina ühes oma kõnes mõnedest ministritest, mõnedest veel kõrgemal kohtadel olevatest isikutest, nimetades, et on mehi Eestis, kes Eesti iseseiswuse algul olid ilma kopikata, aga nüüd on kümnemiljonilised majad üles ehitatud. Sealt, parempoolsetest pinkidest öeldi mulle siis, et nendel meestel on nähtawasti usaldus, ning selle peale mina wastasingi, et nende usaldus saab omal ajal kõigutatud. Ja meie oleme näinud, et nendel minu sõnadel alus ei puudunud: mõnigi mees, keda nimetasin, ja ka Teiegi, härra Ipsberg, ei istu enam kõrgel kohal, et see usaldus on kõigutatud. (W a h e l h ü e d e d p a r e m a l t p o o l t: K a d e d u s, h i r m u s k a d e d u s, h ä b i !)

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Wõtsin sõna kõigeesemalt asjalikkudeks õiendusteks minu eilse esinemise puhul. Mõned asjaolud on ebaõigelt pärastpoole walgustamist leidnud ja sellepärast loen oma kohuseks neid õigele mõistele seada. Kõigeesemalt wõrdlus asunikkude ja wesiwõsude wahel, mis pärast täiesti ebaõige käsituse leidnud. Mis minu mõte oli, selle loen mina, austatud Riigikogu liikmed, teile stenogrammist ette. Siin on nõnda: „Meie rahwamajandus on alles noor ja tema on suurelt osalt krediitide alusel loodud. Ükskõik, missugusele alale meie ei läheks, wõtame minupärast asunikud, igalt poolt leiame meie sellele wäitele tõendust. Teie kõnelele krediitarwitajatest kui wesiwõsudest — sellest oli jutt — noh, mina ütlesin, et siis asunikud, kui krediitarwitajad, on ka selle järele wesiwõsud.“ Lubage, ega mina seda ei leia — seda ütlesin mina, kui minule wahele hõigati, et kuidas see on, — lubage, ega mina seda ei leia, mina leian, et see on täiesti korralik, ma toon selle ainult näiteks — nende oletuste juurde, kui mina ütlesin, et need, kes meie riigis krediite tarwitawad, et need wesiwõsud on. Waadake, niisu-

gune mulje oli eisel Riigikogu koosolekul kogu aeg ja sellepärast mina tahes näidata, et see mitte nõnda ei ole, ütlesin, et see wõiks niisugusena wälja tulla, kui meie iga krediitarwitajat wesiwõsuks loeksime. Aga mina seletasin ka edasi, nagu seda stenogrammist näha, et meie wesiwõsud sõna kitsamas mõttes on ette wõtted, mis majanduslikult ennast mitte ei tasu kuidagi wiisi, et neid tuleb küll ette kõigil majandusaladel, niihästi tööstuses, niihästi kaubanduses, kui ka põllumajanduses. See oli üks õiendustest. Ka mõned tänased ajalehed, kes minu seletuse nii ebaõigelt mõningates wäljawõtetes awaldanud, on selles asjas ka sihilikult eksinud. (T ö ö - h o o l e k a n d e m i n i s t e r C h r. K a a r n a: S e l l e g a o n j u t a s u t u d, e t T e i e „K a j a“ j o o n e a l u s e s i s e e n n a s t k i i d a t e !)

Edasi, lubage õiendada ka Riigikogu liikme Jans'i kõnet, milles tema oletuse esile tõi, nagu oleks meie rühma kõnelejad laenudest juttu tehes öelnud, et laenuid üldse mitte tasumisele ei tule. Pean kinnitama, et meie keskel niisugust juttu ei ole olnud. On kõneldud nii, nagu ka Riigikogu liige Ipsberg kõneles, on kõneldud töötaktikast ja poliitika-taktikast sellel alal. Samuti pean mina õiendama härra Ast'i kõnet, milles tema püüdis näidata, nagu oleksime meie walogiseerimise wastu seisnud. Mina lubaksin jälle stenogrammist wäljawõtte teile tuua. (A. A n d e r k o p p, t ö e r.: M õ n e ü k s i k u k o h a.) Mitte üksiku koha. „Peatudes poliitika juures, mis ühenduses on walogiseerimise küsimusega, wõiksin öelda, et walogiseerimise wastu meie ei ole waielnud ja ei waidle ka praegu, aga see aktsioon on sattunud niisugustesse kättesse, on sattunud niisuguste juhtide kätte, et selle tagajärjed on kõik need, mis meie praegu näeme ja need tagajärjed awaldawad endid veel halwemalt tarwitajal, kui ette wõtjal.“ See on otsekohene wäljawõtte stenogrammist ja mina palun seda väga arwesse wõtta. (K. A s t, s d.: S e e o n k ü l l n i i, a g a m i s T e i e e n n e r ä ä k i s i t e ?) Enne ja kogu aeg rääkisin mina sellest korrast, kuidas meil walogiseerimist tehtud ja kuidas tema läbiwii misega seltskonda on närweeritud. (T ö ö - h o o l e k a n d e m i n i s t e r C h r. K a a r n a: „K a j a“ n ä r w e e r i b n a t u k e n e.) Edasi kuulsin mina eisel Riigikogu koosolekul, nagu oleks põllumeeste rühm esitanud mingisuguse arupärimise Kreenholmi asjus. Pean õiendama, et nii-

sugust arupärimist meie rühma poolt ei ole olnud, waid et rahaminister ilmus ise Riigikogusse erakorraliselt sõna wõttes selle seletusega. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Sisuliselt oli asi ikka nõnda.)

Riigikogu liige Anderkopp, peatades eile Eesti panga... (A. Anderkopp, tões.: Ma ei waidle Teiega üldse.) ...finanseerimisküsimuse juures, finanseerimispoliitika juures, tõi ette kindla wahe endise majanduspoliitika ja praeguse majanduspoliitika wahel. Tema katsus näidete waral tõeks teha, kuiwõrd halvasti siis asju aetud ja kuidas neid asju peaks ajama. Mina peataksin ka selle juures, ilma et loodaksin, et ma Teie arwamisi muuta saaksin, sest see waidlus uue ja wana wahel on üks wana waidlus ja meil ei oleks põhjust selle juures pikemalt peatada. Siiski peaksin selle juures nii-palju peatama ja ütleva, et sellesama poliitika juures, mida Teie nüüd süüdistate, olete Teie ka kaastegewad ja sellega osalised headuste kui ka halbtuste eest wastutamas. Teie kõnelesite Eesti pangast. Wõtame Eesti panga põhikirja ja meie leiame sealt, missugused ülesanded ja wõimupiirid on Eesti pangal. Eesti pank on ometi teatawa iseseiswa iseloomuga asutus, ja sellepärast paluksin tähelpanu juhtida iseäranis just nõukogu kompetentsi peale, ja nende ülesannete peale, mida tema täidab. Teie teate aga, et Eesti panga nõukogu, kui seal arutamisel olid finanseerimisküsimused — mis finanseerida ja kus finanseerida ja kuidas finanseerida — kuhu raha mahutada ja kas teda üldse mahutada... (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Kas Teie ka seal nõukogus olite?) Ei, mina ei olnud mitte Eesti panga nõukogus, nii nagu Teil ka panga nõukoguga ega finanseerimisküsimusega, wõib olla, tegemist pole olnud, ega ei ole, aga mina pean ütleva, et Eesti panga nõukogu määras ometi suurelt osalt selle poliitika. Ja nüüd waadake, missugune Eesti panga nõukogu koosseis oli.

Minul jäi eilsest Riigikogu koosolekust mulje, et walitsus, kes siin istub, ei ole peaaegu mitte midagi, aga waadake, Eesti pangas — seal on need wastased. Minu seisukoht on aga teistsugune. Kui mina asun sellele seisukohale, mis Teie, lugupeetud eelkõneleja, eile wälja andsite, waadake, siis on wastutawad kogu selle poliitika headuses kui ka halbtuses need härrad, kes istusid nõukogus ja arusaa-

dawalt ka need, kes istusid juhatuses. Nendel asutustel on oma alluwus ja kord. Mina paluksin lahti lüüa Eesti panga aruande ja waadata järele, kes on nõukogus. Seal ei ole mitte inimesed ühest poliitilisest rühmast ega ka ühede ja samade majanduswoolude poolt, waid seal on inimesed ja tegelased meie majandusaladel wäga mitmekesisestesse rühmadesse kuulwatena. Minu teada on Eesti panga nõukogu kokku seatud nõnda, et tegelased sinna on wõetud ja kinnitatud kõigisse rühmadesse kuulwatena.

Edasi paluksin arwesse wõtta ühtlasi, et rahaministeeriumi juhtijad ei ole mitte kogu aeg ühed ja needsamad olnud, waid rahaministeeriumi on juhtinud nende aegade jooksul nii wäga mitmed erakonnad ja mitmesse erakonnadesse kuulwad isikud. Samuti palun ka arwesse wõtta, et Riigiwanem ei ole olnud ühte ja sama erakonda kuuluw isik, waid mitmete aastate jooksul on meie Riigiwanemad wäga mitmetesse erakonnadesse kuulnud. Mina paluksin weel arwesse wõtta kõike seda ja mitte tulla Riigikogusse shestikuleerima ja ütleva, et waadake, siin on see hall wõi kollane katk, nagu ükskord kuulda oli; ja waadake, siin on see roosiline täht, mis õitseb ja lobbab.

Nõndawiisi on tegelikult see asi. Mina ei laida mitte seda poliitikat ja leian, et see meie rahwa elus ülesehitamiseks tarwilik on olnud ja see on tagajärgi andnud. Aga mina paluksin arwesse wõtta, kui teie seda laidate, et siis ärge niisugusel korral näidake oma käega shestikuleerides paremale poole, waid näidake ka pahemale poole, näidake keskpaika, ükskõik missugusesse erakonda tahate. (A. Anderkopp, tões.: Teie sunnite asju wälja tooma; mida ma ei oleks tahtnud wälja tuua.) Olge lahked, siin ei ole midagi kuskilt wälja tuua.

Edasi lubaksin wäikese kokkuwõtte teha eilsest Riigikogu istumisest. Sotsialistide poolt teatawasti kutsuti praegune Riigikogu erakorralisele istungjärgule kokku. (Sõjaminister O. Amberg: Põllumeeste poolt ka! — K. Ast, sd.: Ja teie naiiwilt aitasite kaasa!) Meie saatsime mitte naiiwilt oma kirjad Riigikogu juhatusele, waid täie teadmise ja tundmise, et asjade praeguses seisukorras on see tarwilik. Sotsialistid wõtsid algatuse oma peale ja kutsusid Riigikogu kokku. (Segane

wa helhü ü e s õ j a m i n i s t r i p o o l t.)
Härra sõjaminister, Teie wõiksite rahulikult kuulata, sest Teid mina oma kõnes ei puuduta täna.

Mis meie praegu nüüd näeme? Riigikogu on kokku kutsutud, (Wa helhü ü e: Ja ei kuula Teid.), on istunud mitmed päewad, ja mina küsiks, kuiwõrd tõsiselt on Riigikogu wõtnud meie praeguse majandusliku seisukorra. Meie wõisime eile tähele panna, kuidas selle asemel, et näidata sotsialistide poolt, missugused tagajärjed on olnud kõigil sellel närweerimise poliitikal, selle asemel langetawad sotsialistid parema poole peale täie raskusega, jättes peasisiudlase aupaklikult istuma. (N a e r.) Sotsialistid pidasid oma kaitsekõnesid walitsuse heaks, kes kõik selle korda saatnud, täie raskusega seda kõike wõttes ja palju ägedamal toonil, kui walitsuse rühmad ise. Austatud sotsialistid, need on teile wäga meeldiwad komplimendid. (K. Wirma, sd.: Aga Teie oskate ässitada.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Et koosolek kaks tundi on kestnud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.10 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. härra Laretei'l.

H. Laretei (dmb.): Härra Einbund pidas tarwilikuks õiendada oma seletust eilsest koosolekust Riigikogus, mis oli aluseks minu ütelsele. Härra Einbund tsiteeris sellejuures wäljawõtte oma stenogrammist täiesti walesti. Mina kirjutasin selle koha sõna-sõnalt parandamata stenogrammist enesele üles ja loen oma kohuseks seda siin ette lugeda: „Ükskõik, missugusele alale meie ei läheks, wõtame minu pärast asunikud, igalt poolt leiame meie sellele wäitele tõendust.“ Ja nüüd kuulake: „Teie kõnelete siin mingsugustest wesiwõsudest, noh, mina ütlesin, et need asunikud krediitdarwitajad on kõigesuuremad wesiwõsused olnud meie riigis.“ See ei lähe muidugi kokku sellega, mida härra Einbund tsiteeris. Ma usun, mul ei tarwitse siin rohkem seletust anda.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. härra Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Ma palun lugupeetud Riigikogu liikmeid wabandada, et olen sunnitud faktilise märkusena teist korda sõna wõtma. Härra Einbund pidas siin tarwilikuks Eesti panga poliitika juures peatada ja minu kõne kohta wäikest kokkuwõtet teha, et ometi ei saada Eesti panka süüdistada, sest mina olewat ka isiklikult sellis süüdi. Ma pean ütleva, et mina kunagi Eesti pangas ei ole juhatuses ega nõukogus olnud, ei ole ka minu ajal, kui ma walitsuses olin, ütlegi laimat küsimust Eesti panga asjus arutamisel olnud. Kui härra Einbund aga ütles, et Eesti panga nõukogu, kus ka meie inimesed on, peaks neid asju teadma, siis tahaksin ma faktilise märkusena tähendada, et isegi riigikontrolöör omas kokkuwõttes Eesti panga tegewuse kohta ütleva pidi, et praegu, andmeid kokku wõttes, ei selgu sugugi, millal kullatagawara lõppes. Eesti panga nõukogule ei ole juhatus lähemat seletust andnud. Kust pidi nõukogu seda siis teadma? Härra Einbund seletas edasi, et walitsused ei ole ühesugused olnud ja tahtis seda wist tähendada, et ka meie inimesed on seda majanduspoliitikat juhtinud. Ma juhiksin tähelepanu sellele, et sel ajal, kus kriis, mille tagajärgi meie üle elame, algas 1922 a. ja kestis kunni selle ajani, kus dr. Akel'i walitsuse kabinett ametisse astus, ei ole ükski tööerakondlane rahaministri kohal olnud. Wõib olla langeb raskus selle peale, et härra Kukkel sellel ajal Riigiwanemaks oli, kuid kui tahtakse, et pean üksikuid asju wälja tooma, siis teen ma seda, — ma ei tahaks üksikuid asju wälja tooma hakata, siin aga teen ma seda, sest mind sunnitakse selleks ja ärgu oldagu sellepeale pahane. — Härra Kukkel on siit kõnetoolilt minu teada mitu korda kinnitanud, ja mina pean weel kord kinnitama, et millal ja kuidas õieti kullatagawarade kasutamine sündis, kas see üldse sündis — sellest walitsuses juttu ei olnud, kuna rahaminister ainult oma teadmisel talitas. Ma wõiksin teile aga weel rohkem öelda, austatud põllumehed! Need on teie liideri, härra Päts'i, sõnad, mida tema weel sel ajal, kui walitsuse eesotsas oli, meie omawahelisel jutujutamisel rääkinud, peale selle on ta neid sõnu weel mujal kordanud. Need sõnad kõlasid järgmiselt: ma ütlen Teile otse-

kohe ja awameelselt kätt südame peale pannes, et mulle härra Westel sugugi kõnelenud ei ole, kas ja kuidas kullatagawarad kasutatud on. Mina arwan, ma ei oleks muidu sarnaseid asju wälja toonud, kui aga asju kõneldakse, mil igasugune tõeolu alus puudub, siis ei saa wait olla.

M. Martna (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Üks eelkõneleja, härra Ipsberg, tähendas siin mingisuguse õhkkonna peale. Ka mina pean sellega algama, et meil tõepoolest mingisugune eriline õhkkond, mitte ainult siin, waid üldse, see on ka mujal walitsemas on, õhkkond, millele kaks paari hanijalgu ette ja taha tuleb panna. Seal poolt (näitab paremale poole) hüüti eile minule, nagu minule teada anti, sest ma ise seda hästi ei kuulnud, mina ei olewat eile selle tõttu sõna wõtnud, sest ma käinud Scheel'i pangas. See oli noorhärra Martinson. Ma käisin tõepoolest seal, ma käisin kuulamas, kas härra Scheel'ile mitte teist direktorit waja ei ole. Kuid ma ei saanud seda kohta. Minge nüüd omakorda härra Martinson homme, wõib olla, Teil on rohkem õnne. Wäga austatud Riigikogu liikmed! Kas teie näete, missugune peenikene spionaashi põllumeeste keskel olemas on. Tõepoolest, mina käisin Scheel'i pangas, ja põllumeeste rühm juba teab seda! Kas see tuleb sellest, et seal endine siseminister istub... (M. Martinson, põl.: Kus, Scheel'i pangas?) ...ei, ei, seal Teie ees, waadake, see kolmas pea. Seesama endine siseminister, härra Einbund, kõneledes näitas wist ka selle õhkkonna mõju all sinna poole. Mina küsisin nüüd tema käest, mis tema mõtles, kas need suured laenuwõtjad, kes Eesti pangast ja mujalt laenusid saanud, peaksid kõik niisama waloriseerimise wastu olema, nagu tema seda on? Mina ei saanud sellest hästi aru, mis sellega öelda taheti, mis mul aga härra Einbund'ile weel öelda on, sellega ei taha ma mäe taha jääda.

Härra Einbund tähendas, et tema ja terve põllumeeste rühm olla sotsiaaldemokraatidest kui ka iseseiswatest sotsialistidest pettunud. Meie ei olla nõnda talitanud, nagu härra Einbund oodanud... Sotsiaaldemokraadid ja sotsialistid on küll ikka ägedalt pealekäijad olnud, aga sellega ei ole weel öeldud, et nad ikka ja alati parempoolsetega ühes walitsust kukutama läheksid. (W a h e l h ü ü e M. M a r t i n s o n'i, põl. poolt.) Oodake wähe,

härra Martinson, ma tulen ka elukalliduse juurde.

Et näidata, missuguste abinõudega selles õhkkonnas wõideldakse, selleks, austatud härrad, juhin tähelpanu põllumeestekogude häälekandja „Kaja“ tänase numbri peale. Ma palun lugege 22. augusti numbri teise lehekülje pealt, ülewalt paremalt poolt! See ei ole pikk, waid ainult paarkümmend rida kahel weerul. Kui teie selle olete läbi lugenud, siis saate aimu sellest, missugune õhkkond seal pool walitseb. Seal poolt käiakse peale, nagu härra Luts'ugi poolt. Kui härra Luts minu pildi „Walwaja“ karskusseltsis märgilauaks on üles seadnud, siis olid temal selleks enda teada wist mingisugused põhjused. Mina neid põhjusi ei tea ja oleksin härra Luts'ule wäga tänulik, kui tema minule need ütleks, wõib olla, oleksin siis pildimuretsemises järgmiseks märgilaskmiseks temale abiks. Härra Einbund'i, kui akadeemilise haridusega ajalehe peatoimetaja poolt, oleks seletust waja, kuidas on wõimalik, et akadeemilise haridusega isikute poolt sarnaste abinõudega wõideldakse? (W a h e l h ü ü e keskel: Mis seal on kirjutatud?) Mina ei taha seekord seda kõnetooli mitte „Kaja“ jutluskantsliks tegema hakata, ega loe seda mitte ette, sest see on liig alatu selleks, et seda siit ette lugeda. Tahaksin tähelpanu juhtida selle peale, et siin on otsitud wõi leitud abinõu selleks, et meie praegusele walitsusele wõimalikult tugewat keppi jalgade wahele lükata. Niisugune on see õhkkond.

Weel midagi sellest õhkkonnast. Wõib olla, et ma selle küsimuse puudutamiseks isiklikuis asjus sõna peaksin wõtma, kuid loodan, et härra juhataja mind praegu seda lubab teha. Riigikogu liikmed teawad, et härra Einbund mõne kuu eest teada andis, et siseministeriumi salasummadest olewat ka sotsiaaldemokraadid ja eriti härra Martna raha saanud. Härra Einbund ei nimetatud küll minu nime, waid see sündis nii — salaja. Seletust selle kohta ei ole härra Einbund mitte andnud.

Austatud härrad! Kui mina Zürichis ühte raamatukogusse sisse läksin, — selle raamatukogu nimi on: Zentralstelle für soziale Literatur — ütles selle raamatukogu juhataja, minu seltsimees härra Bloch, kes nüüd niipoolkaudu kommunist on — järgmist: „Kuulge, seltsimees Martna! Mis Teie olete teinud? Kommunistlik ajakirjandus teatas, Teie olla enese Eesti

politseiministri ära osta lasknud, olla temalt summasid saanud?“

Mina usun, et härrad Jürna'd ja Luts'ud on selle eest hoolt kandnud, et need härra Einbund'i sõnad nii ilusas wormis wõi fassongis üleilma ulatasid. Ma pean arwama, et härra Einbund oma siseministeeriumis teenistuses olemise ajas on niisuguse mulje all olnud, mille kohta üks Saksa sõna käib: „Schlechte Gesellschaft verdirbt gute Sitten“. Mina arwan, et seda sõna wist härra Einbund'i juures arwesse tuleb wõtta. (Rahaminister O. Strandman: Härra Martna ütles selle lausa Saksa keeles — jäädi rahule. Mina ütlesin Eesti keeles, siis tõusis torm.) Kus kohal see oli? (Rahaminister O. Strandman: Siinsamas!) Kui ma paluda tohin, härra rahaminister, — Teil on ehk see tõlge weel keele peal — ehk ütlete weel kord Eesti keeles. (Üldine naer.)

Härra Ipsberg rääkis siin midagi lõbusast tujust. Mina olen ikka tähele pannud, kui awalikus seltskonnas lõbusat tuju nimetatakse, siis tähendab see purjusolekut. Ma loodan, et härra Ipsberg seda ütelist parandab ja ütleb, et ta seda pole mõelnud, muidu jääb siin tõesti niisugune mulje. Ka see on wist üks osa sellest õhkkonnast. Härra Ipsberg ütles weel — lubage, et ma enne, kui ma tõsise aine juurde lähen, mõne üksikasja juures peatan — et põllumajanduse peale waadatakse ülewalt alla. Ma arwan, et kui härra Ipsberg omale käe südame peale paneb, wõib olla selle koha peale, kust Schylok liha tahtis lõigata, (Naer.) et siis tema ütlema peab, et siin majas ühtegi rühma, peaaegu ühtegi inimest ei leidu, kes ei oleks soowi awaldanud ja alla kriipsutanud, et meie põllumajapidamine kõikwõimalikku tuge wajab. (J. Hünerson, põl.: Aga teod?) Austatud härrad Ipsberg ja Hünerson! Mina ei ole mitte üks kõigesuurematest põllutöö wõi põllumajanduse kummardajatest, ja ei ütle mitte nii, nagu omal ajal härrad Päts ja Laidoner, et kõik mingu maale, siis kaob korteritepuudus ja tööpuudus iseenesest.

Mina ei usu mitte ainult põllumajanduse sisse, waid usun, et Eesti riik wõib püsida põllumajapidamise, tööstuse ja kaubanduse peal, nende kolme nurgakiwi peal, ja see ehitus peab olema niisugune, et ta siia ega sinna wiltu ei lange. Aga et keegi oleks waadanud wiltu põlluma-

janduse peale, see, härra Ipsberg, on ekslik wäide ja see on jällegi sellest õhkkonnast, kus teie kõik püüate wiltu käänata. Ka järgmine lause, mis Teie ütlesite: Kui Eesti sõdurid oma werd walasid, siis tegid nad seda selles lootuses ja usus, et Eesti rahwuslik kapitaal õige wägewaks kasvab ja kõik oma kätte wõtab, kõik asjad ilusaks loob jne. (Wahelhüüe: Eesti kodu ülesehitamiseks!) Eesti kodu on Eesti riik ja selle ülesehitamiseks peame kõik abinõud ära kasutama, mis kasulikud on, iseenesest mõista, et selle alla ka rahwuslik kapitaal kuulub, kui meil seda oleks. See rahwuslik kapitaal on see, mis Eesti kodanikkudele peale pandud maksudest on saadud ja mis nüüd pankadest wälja laenati. (K. Ast, sd.: Aga riigikassa kuld?) Ega riigikassa otsekohe kulda wälja ei laenanud, ta andis minu arwates ikkagi enam trükitud raha.

Kui Eesti sõdurid maad kaitstes oleksid seda teadnud, et härra Ipsberg selle peale wälja läheb, et peab rahwa kulul wõimalikult suuri krediite wälja andma, sellepeale waatamata, kas laenajad seda ära maksta jõuawad wõi mitte, siis arwan, et arusaajad sõdurid selle heaks ohwrit tooma küll poleks läinud. (K. Ipsberg, põl.: Ega raha üksi kapitaal pole?) Ma arwan, et meil siin ikkagi rahast jutt on, ega siis Eesti pank masinaid ja majasid wälja ei laena.

Nii tuli siis sellest õhkkonnast ka hoop „Sakala“ panga peale. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Ja jah, ma käisin küll seal. Kui härra Scheel oleks mind direktoriks wõtnud, siis ei oleks ka mina teisiti saanud, kui ma oleksin pidanud hakkama wekslid sisse nõudma.

Härra Ipsberg'i ülesastumisest oli weel väga imelik see, kui ta endisele sõjaministrile, härra Anderkoppile etteheiteid tegi, ning just nii, nagu see Eesti karjapoisile wiisiks on. Kui üks karjapois ütleb teisele, et sa oled see ja see, siis teine wastab, waat, sa oled ise see. (K. Einbund, põl.: Aga kuidas Teie seda teete?) Teie wiisil mina seda ei tee. (K. Einbund, põl.: Täna just teegite!) Härra Einbund, Teie arwate, et kui Teie kõik pahempidi pöörate, ma peaksin siis roosililledega tulema ja teie tööd kroonima? No ma tänan selle eest. (K. Einbund, põl.: Õelge siis mulle, mis siin on täna pahempidi pööratud?)

Nüüd, austatud härrad, lubage, et ma selle tõsise küsimuse juurde tulen, mis päewakorral on, või mis päewakorral olema peab. Kui meie siin Eesti riigi majanduspoliitikast peaksime kõnelema, siis lubage tähendada, et meie senni enamasti oleme kõnelenud Eesti panga krediitidest ja selle tagasinõudmistest. Ometi ei seisa aga riigi majanduspoliitika selles, kuidas krediitid antakse ja tagasi nõutakse, olgugi, et see ka üks tegur majanduspoliitikas on. Kui meie praeguse Eesti majanduspoliitika peale vaatame, siis ei ole meil sugugi põhjust uuest ja wanast kaewust kõnelema, sest meil on siin ainult tegemist wana kaewuga. (J. Soots, põl.: Nemad kuulutasid ju wälja, et hakkab uus peale. A. Anderkopp, tõer.: Aga Teile ei meeldi see!) Ainult sellepärast on põllumehed kõnelenud uuest majanduspoliitikast, et selle kaewu winna juures nüüd uus mees on, ja et see mees enam härra Westel ei ole. Kui härra Westel seal oleks olnud ja sedasama oleks teinud, siis ei oleks sõnakestki sellest kõneldud, et on uus majanduspoliitika. Võib olla, et mina olen ka selles omal kombel süüdi, kuid mulle kõlas see uus sõna „wamp“ väga ilusasti ja ma mõtlesin, kui ma selle sõna esimest korda wälja ütlesin, et tulewikus tööpoolest uue majanduspoliitikaga tegemist on. Ma pean Teile Teile rõõmuks ütlemä, et meil veel mitte uuega tegemist ei ole olnud, on ikka veel seesama wana majanduspoliitika. Minu austatud härrad, lubage küsida, milles seisab siis riigi majanduspoliitika? Esiteks ometi maksupoliitikas! Õelge minule, austatud härrad, kas on selles midagi uut ette wõetud? Kas meie ei ole edasi kaudsete maksude süsteemi juurde jäänud, kelle isa mitte ainult meie põllumehed ei ole, waid ühtlasi ka meie praegune majandusminister. Sel ajal, kui härra Tõnisson walitsuse eesotsast lahkus, ja härra Päts'i walitsus moodustati, siis kirjutasid „Waba Maa“ nagu ka „Kaja“, ei mäleta, võib olla oli wiimase nimi sel ajal teine, nagu ühestsuust: eestkätt tuleb meil kaudsete maksude juurde jääda ja kaudseid maksusid tuleb meil tuntawalt tõsta, sest kaudsed maksud on ainus abinõu, mille abil riigikassat jalul hoida võib! — Lubage, mu härrad, kas on sellejuures mingisugust muudatust tulnud? Ei ole! Iseenesele truuks jäädes on härra Strandman kaudseid maksusid tõstnud. Elukallidus... Kui Teile selle üle nüüd kaebate, siis

teadke, et mina kaebasin selle üle juba aasta poolteise eest. Aga Teile ütlesite siis, et munapaar, wõinael jne. just nii palju peab maksma ja odawam ei tohi olla. Nüüd olete Teile aga minule appi tulnud, olete õnnelikult minule kaasa tundma hakanud, kuna Teile mullu seda ei teinud, kus elukallidus vähemalt nõndasama tuntaw oli kui praegu, igatahes kannatasid töölised ja laiemad rahwahulgad nõndasama kui praegu selle all. Siis muidugi see Teile wõitlusabinõuks ei kõlbanud. Aga nüüd on õhkkond niisugune, et Teile ka seda kasutate, kuid — sellejuures pistate Teile toiduainete eest rohkem saadud raha wäga heameelega tasku, sest „raha ei haise“. (J. Hüner-son, põl.: Masinate eest maksame jälle wälja! — A. Jürman, põl.: Põllusaadused ei ole mitte tollide tõstmisega tõusnud.) Härra Jürman, Teile wõiksite selle sele-tuse „Kajas“ ära trükkida, kuid Teile ei tee seda sellepärast, et Teile on huwitaw ja kasulik elukalliduse tõusu abil kaigast walitsusele jalgade wahel wisata. Waadake, meie arwustame ka, aga teiega üheskoos meie seda siiski teha ei taha. (K. Tonkman, põl.: Mis wahesellel on?) Sellest kõneleme siis, kui kahekesi oleme, ma ei taha teiste härrade aega wiita. Edasi, austatud härrad, kas härra Strandman ei ole, nagu härra Westel, wiinahinda tõstnud? (A. Tupits, põl.: Mis mure Teil sellest?) Ma ütlen ainult, et see on wana poliitika: „Kaudseid maksusid tuleb tuntawalt tõsta.“ Waadake, Teile ei leia, et see kaudsete maksude tõstmine on ja et siin vähematki muutust ei ole olnud, kõik on wanaks jäänud. Aga Teile ütlete siiski, et on uus majanduspoliitika. Kuulge, ka piirituse wäljast sisetoomisega on nõnda. Isegi Naissaare „Kuuba“ töötawat alles, isegi needsamad firmad. Nimede nimetamine ei ole küll hea, aga ajalehtede kaudu on „Kuuba“ laewanduses Reinhold'i nimi tuttawaks saanud, ja üks tuttaw härra Puksman on ka seal, keda ma 1906 aastal Helsingis „hingede müüja“ nime all tundma õppisin, siis waene nagu kirikurott, nüüd olewat mees miljardäär... Siis olewat seal veel keegi Erik, ja need kauplewat piiritusega edasi Teile kasuks, kartuliühingute ja ülenormipiirituse põletajate kasuks. Lahinguid peetakse niihästi Soome kui ka meie rannas, peetakse neid veel rohkem ja veel suurema ajuga kui mullu. (Rahaminister O.

Strandman: Teie eksite, nüüd ei müüda enam Eesti piiritust.) Wõib olla, et siis kartuliühingute peremehed sellega mitte väga päri ei ole. Ma siis muidugi ka enam ei tea, kas härra Reinhold seal x1, x2, ja x3 miljonid välja jagab, wõi on nüüd yy nende asemele astunud.

Waatame kuhu me iganes tahame, iga tähtsam külg meie majandusel on wanaale alusele jäänud, nii et Teil kõigewähematki põhjust ei ole, peale krediitide tagasinõudmise, uuest majanduspoliitikast kõnelda. Kas on näiteks praegune majandusminister katsunud seda teoks teha, mida härra Westel teoks teha ei suutnud, mida ta küll teoks teha on lubanud, — see on warandusmaks? Kuulsin alles tunaele, et härra Strandman on alles selles arwamises, et meie miljonärid on kõik pennimiljonärid ja mis sa pennimiljonääri käest wõtad! Aga töölise käest, kes sada marka päewas saab, selle käest on ju midagi wõtta! Ka see waade on täitsa wanaks jäänud, midagi ei ole muutunud.

Siis wõtame sotsiaalpoliitika. Kas on siin uus walitsus midagi iseäralikku teinud? Ei, ta on talitanud täitsa kooskõlas Teie waadetega. Sotsiaalpoliitika on üks osa majanduspoliitikast selles mõttes, et tööline siin üks majanduslik faktor on, ja et tema eest tuleks hoolt kanda. Teie lubate mulle, austatud härrad, et ma paar rida ette loen tööorganisatsiooni põhiseaduse sissejuhatastest. Ka Eesti on ju nüüd rahwasteliidu liige, on tööorganisatsiooni liige ja need põhimõtted, mispärast see organisatsioon ellu kutsuti, need peaksid riiklikult ka meile nüüd tähtsad olema. Siin rahwasteliit seab omale sihiks maailma rahu kindlustamise, mis püsida wõib ainult sotsiaalse õiguse alusel. Praegu peab aga väga palju inimesi ülekohtustel tingimistel tööd tehes wiletsust ja puudust kannatama, mis nõnda suurt ja üldist rahulolematust sünnitab, et ilmarahu ja sõbralik kokkuleppimine rahwaste wahel hädaohtu kannatawad. Sellepärast on tööteostingimiste parandamine hädatarwilik asi ja nimelt tuleb püüda tööaja pikkus kindlaks teha — kõigepikemat tööpäewa ja töönädalat seaduste läbi ära määrata, tööturgu paremini korraldada, tööpuuduse wastu mõjuwaid abinõusid otsida, wajalikka eluwõimalusi kindlustada, tööpalka kindlustada, töölisi tawaliste ja ametihaiguste ning õnnetuste wastu kinnitada, lapsi, noori ja naistöölisi eriti kaitsta, wanadele ja tööwõimetuile

toetust muretseda, wäljamaal töötajate huwisid kaitsta, ametiühisusteks kokkuliitumise wabaduse põhimõte tunnustada, elukutse ja tehnilise hariduse saamist korraldada ja muud sellesarnast.

Austatud härrad! Kas on meil selles suunas midagi iseäralikku sest saadik, kui Teie lahusite, ära tehtud? (J. Hüner-son, põl.: Töötatöölise seisus on asutatud riigi kullul.) No jah, härra Hüner-son, see pildistab väga hästi Teie terwe rühma waadet. Selle peale waatamata, et Teie Kölnis ja Bonnis studeerinud olete, sotsiaalne küsimus Teid ei huwita ja seda Teie ei tunne, wõi kui Teie seda tunnete, siis salgate seda maha. (K. Tonkman, põl.: Meil on nii palju tööd, et ei ole töölisi, kes selle ära teeksid.)

Siis ma juhin weel, austatud Riigikogu liikmed, Teie tähelepanu selle peale, kuidas teistes maades selle asja peale waadatakse. Ma olen juba ennegi mõnda korda selle peale tähendanud, kuidas Norra sotsiaalministeeriumi juhtija ütles, et iga maa seisab omal alusel seda kindlamiini ja paremini, mida laiemal ulatusel tema oma töölise, kõigelaiea rahwakihi elamiswõimalusi kindlustab, nõnda et ta tööd teha wõib, ja et ta wanusepäewi mitte kurwastuse ja hirmuga karta ei tarwitse. Nüüd, kui mina mõne nädala eest Genfis töökonwerentsil olin, siis oli seal kaheksatunnilise tööpäewa küsimus kõne all ja Prantsusmaa Herriot walitsus saatis oma tööministri härra Justin Goudard'i sinna, ja minister andis seletust Prantsuse walitsuse seisukoha suunas walitsuse ja töölise wahekorras. Ma loen siin paar rida sellest eestikeelses tõlkes ette: „Prantsusmaa püüab siis kindla sotsiaalpoliitika joonega, mida praegune walitsus eriti omaks tunnustab ja kõige jõuga toetada tahab, töö ja töölise tähtsust riiklikus elus täielik tunnustada. Isegi rängal, sõjale järgnewal kriisi ajal oli Prantsusmaa selles arwamises, et ta oma üldisi huwisid kõigeparemini ja kestwamini kindlustab, kui ta tööd ja tööjõudu wääriliselt kaitseb.“ Kuidas on meie wana walitsus seda kaitsenud ja kuidas kaitseb seda uus walitsus? Härra majandusminister peab mulle andeks andma, kui ma ühe lause, mis kuue silma all tema ametisseastumise ajal awaldati, siin esitan. Kewadel, kui mina selle peale tähelepanu juhtisin, et nende kokkutõmbamiste tagajärjel, krediitide kärpimise tagajärjel tööd väheneb, tööpuudus kaswab, mis siis

tuleb, öeldi mulle, et siis peawad töölised wälja rändama! Prantsuse tööminister ei öelnud seda ja keegi tõsine riigivalitseja, minister ei wõi nõnda öelda. Tema peab nõnda ütleva, et walitsus peab tööd ja töäjõudu kaitsma, maal kinni hoidma! Tõepoolest on meil asi juba nõnda kaugele läinud, et töölised suuremates hulkades wälja rändama hakkawad ja wälja rändama peawad. (Wahel hüüe põllumeeste hulgast: See on see kodu ehitamine.) Ja waadake, see on meie kodu ehitamine. Aga kui Teie ütlete, et härra Strandman ainult sedawiisi kodu ehitab, siis tuleb see jällegi Teie õhkkonnast, sest Teie olete just sedasama wiisi Eesti kodu ehitanud. Ameerika konsuli juures, siin Wiru uulitsal, on juba üle 400 inimese järjekorda üles kirjutanud, kes loodawad, et nemad tulewal aastal, peale 1. juulit, õiguse saawad Ameerikasse rännata. On kuulda, et agente olewat Argentiinasse ja Brasiiliasse saadetud. See on, on ärimehi, kes tööliste wäljarändamisest enestele kasu soowiwad ja loodawad. Waadake, austatud härrad, kas see on uus majanduspoliitika? Ei, see on täitsa seda laadi, mis meil juba ammu tuttaw on. (J. Soots, põl.: Enne nõnda ei olnud. Sisse tulid optandid.) Kas Teie ka nende hulka kuulute? (J. Soots, põl.: Ma olin enne Eesti riigi algust siin, aga Teie tulite pärast.) Ma läksin ka enne Teid ära. Teie lubate, et ma weel puudutan seda wäljarändamise küsimust. Asi on nõnda kibedaks läinud, et töölised tõepoolest kindlas arwamises on, et walitsus nende soowile wastu tulles wäljarändamist korraldama hakkab, et walitsus järele kuulab, kuhu nad wälja rännata wõiwad jne. Noh, nõnda kaugele on siis jõutud aga midagi uut ei ole selles, see on järjekordne arenemine, mis oludest wälja kaswab, wälja kaswama peab... Siis waatame walmistuse kaswamist, wõi suurenemist. Ka siin kõnnime meie täitsa endist rada, mitte midagi uut! Kui härra Riigiwanem ütleb, tee rohkem tööd ja söö vähem, tee 8 tunni asemel 10—12 tundi, — härra Riigiwanem muidugi seda ei öelnud, kuid härra Riigiwanem ütles, tee rohkem tööd ning ei näidanud mingi teise faktori peale, siis jääb mõiste samaks, mis härra Westel'i suust kõlas, ergo: tee rohkem tööd, saad rohkem palka, lepi vähema söögiga. Ma ei taha härra Riigiwanemat mitte haawata, aga ma tuletan meelde

sed wana Eesti orjarahwa sõna: söö rukkileiba ja räimesaba — see on eestlase toit. (K. Ast, sd.: Oma pärane ka. J. Soots, põl.: Jarüüpa piima peale.) Piima? Piimaga walgeks tehtud wett. (Paremalt poolt: Hapupiima on ikka.) Kui ma poisikene olin, sain ma nii rõõsa- kui hapupiimaga walgeks tehtud wett. (A. Tupits, põl.: Kas Teie nüüd ka seda joote?) Kui see Teid huwitab, wõin öelda, et tullaile jõin, piimaga segatud wesi kustutab hästi janu. (A. Tupits'i, põl., segane wahel hüüe.) Ma ei kuulnud seda, mis Teie ütlesite. (Rahaminister O. Strandman: Härra Tupits arwab, et piimaga segatud wesi kohwi on.) Seda ei nimetata mitte nii. Aga „Kaja“ toimetuses lähewad kõigealgastmelisemad mõisted segi. (K. Tonkman, põl.: Härra Martna, kust piim tuleb, kas linnast wõi maalt?) Minge Kasari jõe äärde oma lehma saba alla ja waadake seal järele.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu! Palun sõnades teatawat piiri pidada.

M. Martna (sd.): Ma wõtan ikka hea meelega õpetust kuulda, aga kui teatawaid küsimusi ette pannakse, siis wõib neile ainult teatawaid wastuseid anda.

Waatame meie kaitsetollide poliitikat. Mina leian, et ka siin on kõik wana. Nii sama kui härra Westel riigi sissetulekuid tollide ja kaudsete maksude abil suurendada püüdis, just sedasama teeb praegune majandusminister. Kui meie aga lähemalt waatame, siis on sellel nüüd nii samasugused eitawad tagajärjed, nagu enne olid. Kaitsetollid ei ole weel kuskil suutnud tööstust parandada ega tõsta. Siin on juba enne juttu olnud Sindi kalewibabriku trükkimisest, wõi nagu seda maakeeli nimetatakse trikkimisest, Sindi kalewibabriku apretuuri sisseseadest. Tallinnas on näituisi olnud nendest tööstustest, mis seal trükitakse. Kui kaupmees seda kaupa waatab, siis peab sageli tagasi pöörama, sest kui ta ainult seda ostab, mis Sindi wabrikus trükitakse ja apreteeritakse, siis ei saa ta oma ostjaid rahuldada. Tarwitajad soowiwad teist walikut. Ettewõtted ei hooli kaubast ega ostjatest, nemad trükiwad ja teewad walmis, mis neil teha on ja pakuwad seda müüa. Kui kaupmees aga seda wastu ei wõta, siis kaebawad nad, et kodumaa tööstust

ei toetata. Wabrikandid kaitsetollide all ei kannata, neil pole tollide kaittsel tahtmist ega huwi endid tarwitajate järele sisse seada. Kui neil töötegu kalliks hakkab minema, siis on nende huwi, kuidas walmistuskulusid vähendada, nimelt — tööpalkasid vähendada. Kui teie selle peale waatate, kuidas meil kiutööstuse ettevõtjad oma kaupade hindasid on tõstnud, siis leiata, et läinud aasta juulist kuni tänawu aasta juulini on neid läbistikku 45—50% tõstetud. Need, kes seda teawad, tõendawad, et oleks õigustatud olud hinda 25% tõstma, nõndapalju on tooresmaterjaal wäljamaal tõepoolest kallimaks läinud, nõndapalju õigustab ja sunnib meie margakursi halwenemine. Aga kui hinda kaitsetollide all tõstetakse, siis tehtakse seda huupi ja pannakse aga juurde, sest ostja peab maksma. Waatame näiteks saabaste peale. Seal näeme sedasama. Kerkisid hinnad tollide tõttu enne ja kerkiwad nüüd. Mitte mingisugust uut majanduspoliitikat, mis endisest erineks, mis rahwa huwilele wastu tuleks. Kauba headust ma puudutasin juba öeldes, et ei panda tähele mitte ainult wärwimise wõi trükkimise juures, mida kaubatarwitaja wajab, waid ka juba kudumise juures. Nii et arwama peab, nagu öeldaks, kas see sulle kehakatteks ükskõik ei ole, missugune ta on, kas wöödiline, wõi ruuduline, kas Tallinna sitsiwabrikus wõi Narwa wabrikus tehtud? See on oma-ama kaup! Ole patrioot, wõta ja kann! Meie kalewiwabrikute kalewisordid on wäga sagedasti head ja tunnistawad, et walmistada osatakse. Aga odawate sortide peale waadates, lubage rahwakeeles öelda, nagu pask, lahtine ja ei ole palju wäärt. Ostjad ei taha seda, sellepärast, et ta wastu ei pea ja juba pealt näha mitte nägus ei ole. Loomulikult siis nõutakse wäljamaa kaupa. — Minu arwates ei ole meie majandusminister ka selles suunas mitte midagi muuta suutnud, ja seda oleks ka raske olnud tahta. Siis kõneldakse, et tekstiiltöösturid 900 miljonit marka laenuks on saanud. Kuid teatakse ka kinnitada, et seda raha ei olegi wabrikutes walmistamiseks ära kasutatud, waid sellega olewat spekuleeritud, olewat maju ostetud. (W a h e l h ü ü e: A u t o d!) Auto, see on wäike asi. Aga kui selle rahaga, mida laenatakse turgude leidmiseks, wabrikute paremaks sisseseadmiseks, ostetakse maju, siis ei tea, kuidas selle asja peale peab waatama! Igatahes korras ta siis mitte ei ole. See oli aga härra Wes-

tel'i ajal nii ja on ka praegu nõnda. Siis, kui produktsioonikulusid silmas pidada, siis on teada, et meie tekstiilwabrikud on hoopis suurema töö jaoks ehitatud ja sisse seatud, kui tööd praegu on. Aga terve see intressi koormatus pannakse kauba juurde ja nõnda siis „alandatakse“ meil walmistamis- ehk produktsioonikulusid.

Kui praegune majandusminister eriti on kokkuhoidmise peale rõhku pannud, kuna ta krediite mitte wälja ei anna, siis pean ka mina meelde tuletama, nagu siin eile juba nimetati, et eelarwe arutamise ajal jutt oli ehituse toetuslaenust, ja tööhoolekandeminister, härra Kaarna, seekord lootust awaldas, et kui walitsus ülewaaete saab selle kohta, missugused võimalused temal on, siis arwatawasti neid krediite ehk suurendatakse. Selle eeldamisega lepitati seekord ehituskrediitide kärpimisega. Aga pärast oleme aina kärpimistest ja krediitide kinnipanemistest kuulnud. Ma tähendasin juba seekord, et kokkuhoidmine on hea, aga kui inimene kokku hoides näiteks mitte enam ei söö, oma paratamata wajadusi ei kata, siis langeb ta ümber — sureb ära. Kokkuhoidmisest ei ole weel keegi rikkaks saanud, ka riik ei wõi aina kokkuhoidmistest rikkaks saada, sest peab ju midagi kokku hoida olema, peab midagi walmistama ja ainult walmistamisest wõib rikkaks saada. Kui meie aga walmistuse ära lõikame, mida on meil siis kokku hoida? — Mida on meil aga sel alal tehtud? Kui ma ka seekord jälle korterite ehituse wadust meelde tuletan, siis on see niisugune asi, millest iga majandusteadlane aru peab saama, et korterite ehitamine produktiivne töö on. See on paratamata wadustus! Kui meil sellegi laenu abil wähegi korralikumalt oleks talitatud, kui meil tõepoolest tehtud on! Kui walitsus juba waremalt laenu oleks kätte andnud wõi teada andnud, kui palju ehitajad laenu saawad, siis wõiks asi parem olla. Ma ei taha üksikasjade juurde minna, sest igaüks teab, et ehituseks aegsasti ette walmistada wõib ja et ette walmistama peab. Lubage mulle üks wäike looke wahele jutustada. Kui ma mõne nädala eest Shweitsist tagasi tulin ja Wiinis peatasin, — seal on mul üsna lugupeetuid seltsimehi ja endisi tuttawaid ja ma tahtsin näha, kuidas sotsiaaldemokraadid Wiinis töötawad ja talitawad ja ehitawad. Ma olen juba sellest siin ja seal kõnele- nud, et Wiini linnawalitsus läinud aastal nõuks wõttis wiie aasta jooksul 25 tuhat

uut maja ehitada, nendes korterid kahe, kolme, nelja toa ja köögiaga. Teie teate, austatud härrad, et Austria ja Wiin rahade suunas palju kaugemale on langedud, kui meie. Muidugi, wõimalused on seal siiski suuremad, ka kapitaali on seal rohkem, kui meil, olgugi, et Austria kroon 15 tuhat korda madalam on, kui ta enne sõda oli, aga hoolimata sellest on Wiini kogukonnal wõimalus, kawatsetud plaani läbi wiia, isegi kaugemas ulatuses. See oli mullu oktoobrikuus. Juba novembrikuu alguses lugesin, et mainitud aja jooksul 30.000 maja ehitatakse. Ja nüüd Wiinis olles kuulsin, et nad tulewal aastal, see on üheainsa aasta jooksul 10.000 maja üles ehitawad. Kuidas seda tehtakse? Ehitusplatsile on kõigepealt raudteeharu ehitatud, lubjaahjud, telliskiwibabrikud, saagimiswabrikud, uste ja akende töökojad jne. See on, kawatsetakse, walmistatakse ette ja kõik tehakse walmis. Kui tulewal aastal ehitamisaeg algab, siis hakatakse tööle ja klopitakse need 10.000 maja ruttu walmis. Materjal on ette walmistatud ja ette muretsetud, kõik on wälja mõeldud ja läbi kaalutud, kuidas tarbematerjali kõigeparemini ja kõigeodavamini saada.

Minu austatud härrad, kui meie majandusminister kord ette wõtab seda järele teha, siis ma näeksin heal meelel, kui üks tubli mees, aga tõepoolest tubli mees, Wiini saadetaks rahaasjandust, tegelikku majandamist õppima rahaasjanduse juhi Breitner'i juurde. Seal wõib palju õppida, kes õppida tahab. — Mis on selle tagajärg? Kui Wiinis asjad 1921 aastal kõige halwemad olid, teie teate, lõhuti, sest elukord oli nii halwaks läinud, tööpuudus, elukallidus, nälg oli suur. Aga sest ajast on Wiini elu palju paremaks muutunud. Hakati saneerima — küll laenu abil. Meie seda ei saa, ja, wõib olla, ei wajagi meie niisugust saneerimist, aga saneerimise üks siht oli see, et ka kaswawa tööpuuduse wastu wõidelda. Selle tööpuuduse wastu wõideldi muuseumi ka raudtee elektrofiteerimisega. Mina ei mäleta, missugusest raudteejaamast alates, aga igatahes väga pikk tee-osa elektrofiteeriti Tirooli mägestikus ja sõidab juba elektriga. Meil, teie teate, härra Päts ütles mullu, tehku ometi rahwas ise. Wiinis ja Austrias ei tee ju ka mitte walitsus kõike, aga need organid, keda rahwas oma maa etteotsa walinud, on ka niisuguse tegewuse eesotsas. (Rahaminister O. Strandman: Ei ehitata ra-

haminister kuskil majul!) Mina ütlesin, need organid, keda rahwas oma maa ja riigi etteotsa on seadnud. (Rahaminister O. Strandman: Linnavalitsused teewad seda, aga mitte riigivalitsus.) Juhin Teie tähelpanu selle peale, et linnawalitsused ja riigivalitsus käsikäes töötawad, riigivalitsus toetab neid ja annab nõu ning abi, nimelt aga ei ütle mitte: tehku rahwas ise. Riigivalitsus on sellekohase seaduse wastu wõtnud ja maksma pannud ja on seda teinud, mis riigivalitsus tegema pidi. Meie riigivalitsus ei ole seda teinud, wabandage, ma pean ütleva, hoolimata sellest, et meie hirmsa korterikriisi all kannatame, ei ole midagi sellekski teinud, et meie linnade ehitusseadust lihtsustada ja kergendada. Mis on meie walitsus selleks teinud, mis on meie endine walitsus teinud ja mis on praegune teinud? Wabandage, wähe, kui mitte midagi. (J. Soots, põl.: Mitu maja on walmistanud!) Wõi mitu maja? Meie oleme kõike sedagi piskut endise walitsuse käest wälja pressinud, midagi ei oleks tehtud, kui meie peale ei oleks käinud! Sedagi wiltsat töötatöölise hoolekannet ei oleks meie pealekäämiseta teostama hakatud. (J. Holberg, põl.: Pressige aga wälja.) Seda ma praegu teen, aidake aga kaasa!

Meil on ellu kutsutud teatawal määral õlikiwitööstus. Ma ei tea, kas see õige on või mitte, aga minule on öeldud, et praegune majandusminister kawatseb riiklikku õlikiwitööstust ära müüa. Wõib olla on see kasulik, aga mina ei usu seda. (Rahaminister O. Strandman: Kes on Teile seda öelnud?) Neljasilma all wõin öelda, aga praegu mitte. (Rahaminister O. Strandman: Minul küll niisugust plaani ei ole. Öelge awalikult wälja.) Wäga rõõmustaw, mina ütlen seda siis ka sellele mehele, et majandusministril seda plaani pole!

Mina juhin aga tähelpanu selle peale, kui õlikiwitööstusest midagi tuleb, ja mina soowin ja loodan ka, et sellest midagi tuleb, siis langeb see teenus nende meeste kasuks, kes seal eesotsas wäsimata selle poolt on olnud ja kes ei ole mitte järele andnud. Kui ükskord nõnda tuleb, nagu üks meie suurematest töösturitest on öelnud, et ta mitte imeks ei pane, kui Wirumaa 10 aasta pärast pikki wabrikukorstnaid täis on. (Rahaminister O. Strandman: 50 aasta pärast,

aga mitte 10.) Ah 50, mina olen kuulnud 10 aasta pärast, kuulujutud on ikka niisugused, et neid tuleb rewideerida ja kui Teie parandate, siis on 50 aastat. Aga ka see ettekuulutus on julgustaw. Ja siis tuleb ikkagi algatust teha. (Rahaminister O. Strandman: Eraalgatus on seda ka teinud.) Noh, tänu siis ka selle eest. (Rahaminister O. Strandman: See kurikuulus Scheel on sada miljonit sisse pannud.) Härra Scheel on ju ka minu sõber (Naer.), nagu teie kõik härra Martinson'i teadjust suust olete kuulnud.

Siis, minu austatud härrad, õelge mulle, millal algas see nõupidamine asjatundjate komisjonis weepõhjas lamawate laewade ülestõstmise suunas? Mina arwan, see algas ka wana walitsuse ajal ja see nõupidamine kestab edasi, ikka nii, et wõib nõöpe lugeda, kas „ja“ wõi „ei“. Tänapäewani ei ole weel mitte otsusele jõutud, missugune on meie majanduspoliitika selles suunas olnud. (B. Eilman, is.: Meil ei osata mitte õigeid mõõtusi anda.) Minu parteiseltsimees Johanson ütleb, et see ära ei tasu ja ka teised asjatundjad — et sealt ei tule midagi välja. (J. Soots, põl.: Asjad on palju wäärt, aga keegi ei taha maksta.) No küllap asjad peawad wäärt olema, ega muidu wäljamaa ettewõtted nende peale keelt ei nilpsaks ja siia ei tuleks oma pakkumistega!

Siis, mina nimetaksin lõpuks weel Narwa koske. Selle kallal oleme meie ka rohkesti tööd teinud ja asjatundjad ütlewad, et seal on palju jõudu ja see jõud woolab maha. Igapäew woolab kulda merde, mida meie ei suuda kinni püüda. Kui meie seda kinni püüda tahaksime, siis rahwusliku kapitaaliga meie seda teha ei saaks. Meie peaksime tõepoolest mõne härra Scheeli appi wõtma... Aga see weejõud oleks waja kinni püüda, kui meie seda kas küll kuradi wanaema abiga teeksime. Kuigi üks osa sellest ära läheks, aga suur osa jääks siiski järele ja kui selle tööga peale hakatakse, siis võimaldaks see wäga suurele hulga inimestele tööd ja neil ei oleks waja wälja rännata ega New-Jorgist niisuguseid kirju saata, nagu me eile ühes lehes lugesime, mis wäga õudne ja kohutaw oli. Ma ei kõnele mitte selles mõttes, et see on nagu a ja o küps. Aga ma tahan tähelpanu selle peale juhtida, et ka kitsaste olude juures midagi teha wõib, kui õigest otsast kinni

hakatakse. Mina ei ütle seda mitte selles mõttes, et mina see õige kinnihakkaja oleksin; mina ei wõtaks seda ametit wastu, aga mina kõnelen seda selles mõttes, et seda tegema peaks ja et seda need inimesed teha wõiwad, kelle elukutsesse see kuulub.

Kui meie nende mitmesuguste wõimaluste peale waatame ja siis kõigi selle juures küsime, mis on meie praeguse walitsuse uus majanduspoliitika, siis mina ei leia üheski punktis, üheski asjas niisugust wastust, mis nõnda kõlaks, et waat' see on uus. Isegi waloriseerimine ei ole uus, sest ükskord oli see, kui ma ei eksi, wist härra Päts'i walitsuse deklaratsioonis, olgugi, et see kaudne oli, et waloriseerimine wõetakse kaalumise alla. Kui üks asi wõetakse kaalumise alla, siis mõeldakse seda ka teostama hakata. Nii et ka selles asjas peab ütlema, et praegune walitsus on hakanud wana kawatsust teostama. Meie rühm sellepärast ühes teiega praeguse walitsuse peale tungida ei wõi. Meie oleme selles arwamises, et see on tarwilik, kuigi mina seda öelda ei wõi, kuidas seda kõigeparemini teha. Aga meie majandusminister ja tema nõuandjad, kui ka Eesti panga juhatus ja nõukogu, kus asjatundjad koos on, peawad seda teadma, kuidas seda teha tuleb. Aga et iga heagi asi igale ühele meeldiw ja mokajärele ei ole, seda meie teame. Meie teame, et iialgi rahul ei olda, et ikka öeldakse, et ei olewat selleks paras aeg jne.

Kui härrad põllumeeste rühmast ainult seda majanduspoliitikaks peawad, siis wõib neil õigus olla, aga siis on majanduspoliitikast arusaamine wäga kitsale alusele seatud. Juba kewadel, kui uus walitsus ametisse astus, awaldasid mina soowi, et uus walitsus tõepoolest uut poliitikat ajama hakkaks, olgugi, et ma seda wäga kindlalt uskuda ei wõinud, sest mina teadsin, et härra Strandman üks meie kangelaste kaudsete maksude, see on wana majanduspoliitika poolehoidjatest on. Aga mina lootsin ja ootasin siiski, et asjade käik teda iseenesest sinna sundima ja wiima peaks. Nüüd aga kuulsime alles tunaeile sellest, et tema ikka alles pennimiljonääridest kõneleb, kuna tema ametisõbrad sealsamas ütlewad, et asutusi on, kellele 900 miljonit marka laenu on antud. Mina arwan, neid ei wõi meie ometi mitte lihtsalt pennimiljonäärideks nimetada, need on ikkagi natuke rohkem. Terwes ilmas kõneldakse, ollakse äratundmisel,

et riigi ülespidamiskuludest peab peiosa nendele õlgadele asetatama, kes neid kulusid kanda suudawad; kui meie aga kaudsete maksude süsteemiga edasi läheme ja kaudsete maksude poliitikast loobuda ei suuda, siis ei ole kellelgi põhjust öelda, et meil tugewamaid õlgu otsitakse ja et siin midagi uut olla, waid kõik on meil selles suunas wana ja see, mis sellest järgneb, on ka wana.

Ma lõpetan soowiga, et meie praegune majandusminister ja meie praegune walitsus mitte üleliigseks ei peaks neidki näpunäiteid arwesse wõtta, mis ma olen öelda saanud. Meie teame kõik, et see aeg, mis praegune majandusminister ja praegune walitsus on tegutsenud, mitte pikk ei ole, mitte nõnda pikk ei ole olnud, et ta imet teha oleks wõinud. Kõigi nende asjade juures, mida teie majanduspoliitika peate, on aega tarwis läbiwiimiseks, on tarwis rohkem aega kui kaks wõi kolm kuud. Kahe wõi kolme kuuga see sündida ei wõi. Aga ometi wõib kahe wõi kolme kuuga algust teha. Mina pean aga ütleva, et meie ka algust weel ei näe. Näiteks ei näe meie midagi, mis selleks tehtud oleks, et kaswawa tööpuuduse wastu wõidelda! Minu austatud härrad, kui teie statistika kuukirja loete, see, mis seal tööliste wahakordadesse puutub, on minu arwates küll kaunis puudulikult kokku seatud, aga teie leiate sealt siiski, et niihästi tööliste palgasumma, kui ka tööwõimalus kahaneb. Mina ei tarwitse prohwet olla, aga ma ütlen, et eeltulewal sügisel ja talwel tööpuudus meil suurem on kui see mullu oli. Meie ei näe mitte midagi, mis uus walitsus oleks teinud peale nende kawatsuste, mis ma kuulsin tööliste tööpuuduse wastu kinnitamise seaduse suunas ja mõnes teises niisuguses asjas. Sellele hädaohule, sellele tööpuudusele, mis silma paistab, sellele ei suuda ju meie paljalt selle seadusega wastu astuda, mis alles wäljatöötamisel on! Mina ei ole midagi kuulnud, et meie walitsus oleks maakonnawalitsustele ette pannud ja nõu pidama hakanud, missugused hädaabinõud tuleksid tulewal talwel ja sügisel tarwitusele wõtta. Mina ei ole lehtedest lugenud ega ka muidu kuulnud, kuidas selle hädaohu wastu wõidelda mõeldakse, küll aga seda, et meie linnawalitsused kategooriliselt ütlevad, et neil raha ei ole ja mis neile korda lähewad töötatöölised... Nad mõtlewad nõnda, nagu Heine ühes oma laulus: „Lass sie betteln gehen, wenn sie hungrig sind.“ Nii et mingi

kerjama, kui nad näljas on. Mina soowiksin, et kui meil jälle neist asjadest kõnelda tuleb, et mina ja minu parteisõbrad ei tarwitseks enam nõnda kõnelda ja niisuguste etteheidetega, niisuguste pildistustega walitsuse wastu wälja astuda. Mina soowiksin, et walitsus need samud astub, mis paratamatu waja on ja et meie walitsus sellele äratundmisele jõuab, et tööliste jõud üks majanduslikkudest teguritest, üks nendest paratamatadest ja kõigetähtsamatest rekwiisitidest on, mis iga riigi olemise juures iganes olla wõib.

Juhataja J. Tõnisson: Fakti- seks märkuseks on sõna härra rahaministril.

Rahaminister O. Strandman: Mina arwan, et kui härra Martna praegu tött rääkis, siis tema ei rääkinud mitte täit tött. Ma ei tea, kas see halwa eeskujumõju on, mis meil maad wõtmas, wõi on see mõnel muul põhjusel sündinud, kuid minul on see jutuajaminine meeles. Kui härra Martna minu poole pööras ja ütles, et kui linnas tööd ei ole, mis peawad siis need inimesed tegema, kes tööta jääwad, siis ütlesin mina selle peale — mingi maale. Kas oli nii, härra Martna? Kui siis härra Martna seletas, et meie linna spetsialistid — õppinud töölised — maale ei lähe, ja kui siis jutt edasi läks, siis selgus, et meie spetsialistide tööolud on muutunud, et meie suured wabrikud enam tööd ei saa ja et nendel ka töösaamiseks lootust ei ole, siis seletasin mina, et kui õppinud töölised teist tööd teha ei taha, siis neil muud üle ei jää, kui wälja rännata. (L. Johanson, sd.: Kas maal on tööd?) Wabariigi Walitsuse teate järele on maal töölisi wähe ja töölised wõiksid seal tööd saada. Praegu aga saadab tööhoolekandeministeerium inimesed maale, aga nemad ei hakka seal tööle — sõidawad wälja ja tulewad tagasi. Mis seal põhjuseks on, kas halwad tööolud wõi midagi muud, wõib olla seletab seda härra Kaarna pikemalt. Aga et mina iseenesest öelnud oleksin, et õppinud töölised peawad wälja rändama, see ei ole õige. Mina ütlesin ainult, et kui nemad ei taha maale tööle minna ega ka muud tööd teha, et neil siis midagi muud üle ei jää, kui wälja rännata, sellepärast et meil neile muud tööd anda ei ole. (L. Johanson, sd.: Muidugi peab wälja rändama, teisiti ei saa.) Kas see nii on, seda wõite Teie ise otsustada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Fakti- seks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Mina muidugi ma- jandusministri ütelist üles ei kirjutanud, kuid härra majandusminister võib kindel olla, et mina omas paremas teadmises rääkisin ja ise seda tõeks pidasin. Oligi ju meil jutt maaleminemisest ja välja- rändamisest ja jääb ometi selleks, et härra Strandman'i arwates väljarändamine üks abinõu tööpuuduse lahendamiseks olla. (Rahaminister O. Strandman: Härra Hünerson andis juba seallooshis oma instruksioo- nid ja homme võite näha, mis „Kajas“ Teie kõnena ilmub. See on see õige ewangeelium.)

K. Wirma (sd.): Lugupeetud Riigi- kogu liikmed! Eilsel koosolekul, kui seal käsitati käesolewat päewakorra-punkti ja minu parteiseltsimehed sõna võtsid ning siit kõnetoolilt Eesti panga asjaajamise kohta seletusi pärisid, siis hüüdis Riigi- kogu liige Tupits minu kuuldes kolm korda kohapealt wähele ja küsis, kas meie rüh- mal ei ole esitajat Eesti pangas, kes siis nähtawasti peaks andma meie rühmale seletust nende küsimuste kohta. Mis nüüd sellesse esitusesse puutub, siis olen mina selle rühma liikmena Eesti panga nõuko- gus ja seisan nüüd nende härra Tupits'i küsimiste tagajärjel arusaamatuse ees, sest ei tea, missuguseid kohustusi härra Tupits tahab minu peale panna. (A. Tu- pits, põl., Mitte mingisuguseid.) Ma ei taha uskuda, et härra Tupits'il on teadmata Eesti panga põhikirjas wastaw paragrahw, mis keelab panga saladusi välja kanda. Härra Tupits teab, et kõik need üksikutesse rühmadesse kuuluwad Eesti panga nõukogu liikmed ei ole mitte rühmade esitajatena seal, neid ei ole mitte rühmad wolitanud sinna minema, ja sel- lepärast mina, olles Eesti panga nõuko- gus, pean esimeses joones silmas neid põhikirja määrusi, mis nõukogu liiget ko- hustab waikima panga saladustest. Mina usun, et see ka härra Tupits'ile teada on, aga mina ütlen seda igatahes weel kord siit kõnetoolilt, et ma ennast mitte oma rühma esitajaks Eesti panga nõukogus ei loe. Sellepärast arwan mina ka, et Riigikogu liikmed minult mitte ei hakkaks nõudma, et mina peaksin seletust andma nende kü- simuste kohta, mis siin Eesti panga kohta on küsitud. Peale selle arwan mina ka, et Eesti panga põhikirja nõudmisi wist

mitte ei tohi tõlgitseda niimoodi, et mina, olles panga nõukogu liige, ise ei tohi panga saladusi siit kõnetoolilt rääkida, kuid mina võin rääkida sellest oma par- teisõbrale ja lasen teda siis kõneleda siit kõnetoolilt. Mina küll niimoodi ei taha panga põhikirja käsitada. Sellepärast ka need küsimised, mis siin panga asjas on üles seatud, on walitsusele adresseeritud küsimised ja wahest Teie siis lubate neid küsimisi walitsusele juhtida, tähendab, juhtida niisuguse aadressi järele, kus ne- mad õiguse järele wastust saada võiwad. Igatahes minule, olles panga tegewuse juures, näib, et see wiis, kuidas siin Eesti panga asju on käsitatud, selle asutuse kohta, kellest Wabariigi Walitsus tahab loota ja Riigikogule on teatanud, et see asutus peab Eesti marka kindlustama ja selle kindlustamise walwel olema, nende kõnede järele, mis siin kahe päewa jook- sul räägitud on, tundub minule, et need suuremalt osalt karuteened on olnud. Selle asemel, et kärbest sõbra pea peal lüüa, on ka sõbra pealuud kaunis tunta- walt purustatud. (J. Soots, põl.: See on tööerakonna pomm.) Minu parteiseltsimees Jans küsis walitsuselt, miks siis walitsus ei tarwitanud wõimu ja õigust selleks, et pangaasjandust õige- tesse rööbastesse juhtida. Tema käsitas panga põhikirja ja leidis, et sellel alusel walitsusel, kui need asjad, mis Riigiko- gus on ette toodud, temale teada on, ka wõimalik oleks tegutseda olnud soowitud kujul. Muuseas näitas siin ka Riigikogu liige härra Einbund ära, et walitsus isegi on lubanud seda teha. Minule näib, et siin mitte wahest walitsuse tegewuseta olek ainult süüdi ei ole, waid siin tundub, et walitsusel on telgitaguseid takistusi. Niipalju, kui mina panga asjaajamisega tuttawaks olen saanud, on minul arusaam- mine, et niimoodi asutus töötada ei saa ja sellepärast on minul täiesti arusaadaw Eesti panga nõukogu soowiawaldus selles suhtes, et Riigikogule peab asjas selgust antama. Minul on teada, et Eesti panga nõukogu kõiki neid küsimusi on kaalu- nud, mis Riigikogus on ette toodud, ja kindlasti soowi awaldanud, et Riigikogu teostaks seda soowi, mis siin on ette pandud, nimelt, et walitaks komisjon, kes siis asja niisugusel kujul Riigikogule ette kannab, nagu tema tööpoolest on, sest ainult niimoodi võib rahaasutus elada. Selle juures jääks kõrwa igasu- gused wildakad ettekandmised. See soo- wiawaldus langeb täiesti kokku sellega,

mis meie rühm ette paneb ja mina tuletan Riigikogule seda tarwidust meelde ning soowitan seda ettepanekut toetada.

J. Holberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Palun mind väga wabandada, et ma teie tähelpanu wähe kinni pean, kui mina siin lugupeetud härra majandusministrile ühe küsimise esitan. Teie teate, et Wabariigi Walitsuse poolt saadeti wolitustega Inglismaale kohalik suure pangakontori omanik härra Scheel wälislaenu muretsemiseks wabariigile. Nüüd on aga linnas kindlad teated olemas, et see härra wolinik seal nende oodatawate laenuandjate ees on Eesti majanduslikku seisukorda sarnaselt kujutanud, et selle läbi wälislaenu tegemine hoopis raskendatud on. Meil paistab, et see seisukord loomulik ei ole ja meie oleks palunud härra majandusministrilt selle kohta lähemaid teateid.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on rkl. härra Anderkopp'il. Härra Anderkopp sõna ei tarwita. Sõna on härra Einbund'il.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Kõneleu weel väga lühidalt asjaliku märkusena, kõigeesemalt härra Anderkopp'i asjaliku märkuse kohta. See oleks järgmine: Riigikogu liige Anderkopp mäletab wististi endise rahaministri esinemist Riigikogus sel ajal, kui tema seletas, mis põhjustel ja mis alustel tema ajal riigikassa tagawarad Eesti pangale edasi läksid. Meil ei ole nüüd wäheematki põhjust arwamiseks, et endine rahaminister, härra Westel, sihilikult seadust renteide üleandmise kohta Eesti pangale wõõriti oleks mõistnud.

Edasi peaksin õiendama Riigikogu liikme Martna isiklikka pealekäämisi minule. Mina ei ole täna härra Martna't isiklikult puudutanud ja väga kahju, et Riigikogu liige Martna minu wastu isiklikult on wälja astunud. Näitasin küll teie rühma poole, tahtes öelda, et teie seast on tegelasi Eesti panga nõukogus, kes järelikult selles poliitikas teatawat osa on mänginud. Tuntud wahejuhtumine minu ja Riigikogu liikme Jõeäär'i wahel, mis sootu õiendatud ja juba ajaloos on, ei oleks wõinud isiklikuks pealekäämiseks minule härra Martna poolt põhjuseks olla. Juba teisel päewal, pärast seda, kui „Sotsiaaldemokraadis“ wõi „Ühenduses“ Ast'i kirjutus ilmus, andsin ma lehes awaliku seletuse.

Edasi pean samuti õiendama Riigikogu

liikme Laretei ülesastumist. Mina andsin oma kõne sisu edasi selle stenogrammi põhjal, mis parandatult awaldamisele edasi läheb, ning mina paluksin sellest stenogrammist mitte ainult üksikuid osasid wälja wõtta, waid waadata, mis teatud osast eespool ja tagapool öelda tahtakse, siis on kõik selge. Ütlen siinkohal, et see on päris korralik ja õige, et asunikka finanseeritaks, aga et ma oleksin öelnud, et krediititarwitajad on kõik wesiwõsud, waadake, see ei ole õige. Järelikult ei wõiks asunikud sarnaseid oletusi teha. Mispärast härra Laretei minule teised mõtted tahab omaks anda, seda ei tea. (H. Laretei, dmb.: Eile ütlesite Teie nii, nagu parandamata stenogrammis on.) Härra Laretei, mina paluksin lugeda läbi need stenogrammid, mitte ainult osade kaupa, waid eest ja tagant poolt, ning siis on meil käes mõte niisugusena, nagu see tõesti öeldud, sest igauks parandab ju oma kõnet. (Wahel hüüe keskelt: Aga mõtetei wõiju parandada!) No jah, mõte on ju endine, sest wesiwõsud on ikkagi öeldud.

Edasi oleme kuulnud Eesti panga direktori härra Kukk'e seletustest ajakirjanikkudele, et põllumajanduslikud, ühistegelised ja omawalitsuse laenud ei tule walogiseerida. Meil ei ole põhjust kahelda selle seletuse juures ja ka selle juures, et need korraldused juba tehtud, aga ei ole ka kindlust, et see tõesti nii on ja nii jääb, et põllumajanduse laen, see tähendab, kõik laen, mis wanadele, kui ka uutele põllumeestele wõi asunikkudele läheb, samuti omawalitsuse laen ja ühistegelik laen walogiseerimata jääwad selle seaduse järele, mille järele üldine walogiseerimine sünnib. Nimelt paluksin seletust selle kohta, et kas tõesti see kindel on, et see walitsuse tahtmine on, et see laen seaduse järele jääb walogiseerimata. Ma mõtlen neid laenusid, mis kullaalusele ei ole seatud, näiteks wõtame seemne ja jõutoidu laenu.

Mina paluksin autoriteetlikult tõendada, et korraldus on tehtud, mille järele kindlasti wõime öelda, et see walitsuse tahtmine maksuma jääb, sest mina leian, et põllumajanduslikkude ja ühistegeliste laenude walogiseerimine ei oleks mitte õige olnud, seepärast, et see walogiseerimise seadus paneb kõrgema protsendi peale — esiteks, teiseks paneb peale teatava warandusemaksu. Meie aga teame, et meie põllumajandus praegusel korral

oma tasuwuse poolest ei ole niisuguses seisukorras, et tema nii kõrge protsendilisi laenusid wälja kannataks.

Lõpetades oma eelmise esinemise, mis pooleli jäi, tahaksin öelda, et meil on käesolewa Riigikogu algusest saadik, kuigi seda kahetseda tuleb, on käimas wõitlus ühes sotsialistidega põllumeestekogude rühma vastu. See wõitlus kestab edasi ja awaldub ka käesolewal Riigikogu istungjärgul järjekindluse, ning põhjalikkusega hoolimata sellest, et Riigikogu kokku astus hoopis teistel põhjustel. See wõitlus kestab mitte üksi siin, waid ka maakondade omawalitsustes. Ma wõiksin teie tähelepanu juhtida selle peale, et Pärnu, Wiljandi ja Järwa maakonna omawalitsustes, kui ka weel mõnedes teistes, on kindel ühinenud koalitsioon põllumeestekogude vastu. Näiteks Pärnus, Järwamaal ja Wiljandimaal on ühinetud isegi kommunistidega. Meie rühm selles midagi uudist ei näe, sest wõitlus kestab juba teise Riigikogu algupäewilt. Meie jääme selle wõitluse vastu seisma sama kõwadena kui senni oleme olnud.

Rahaminister O. Strandman: Weel kord kordan siit kõnetoolilt, et Wabariigi Walitsus mitte wõimalikuks ei pea praegu awalikult meie laenude kawatsuste ja sondeerimiste üle seletust anda, sest see wõib kahju tuua. Kui asi niikaugel, et tema juba küps on, siis kantakse ta seaduslikus korras Riigikogule ette.

Kui härra Holberg'il tõendus on ette tuua, et keegi oma tegewusega, mis kuritegewuse tundemärki kannab, Eesti riigile on kahju teinud, siis oleks loomulik, et härra Holberg minule, wõi mõnele teisele nende isikute nimed nimetaks, et wõimalik oleks nende tegewuse takistamiseks wastawaid samme astuda.

Mis puutub härra Einbund'i küsimisse, siis pean ütleva, et ma selle peale kahjuks wastata ei saa, sest küsimisi wõib palju ette panna.

Härra Einbund'il peaks teada olema, et on olemas panga nõukogu, kes kõik panga kawatsused läbi waatab, mis lõpuks Wabariigi Walitsuse otsustada lähewad. Rahaminister üksi ei saa siin midagi otsustada. Et mina oma waateid iga küsimise kohta, mis Riigikogu liigetel tahtmine tuleb ette panna, awaldaks, ilma et minul oleks wõimalik sellekohaseid materjale ette tuua, see oleks niisugune üleliigne nõudmine, mida mitte täita ei saa.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Härra Einbund tähendas, et mina olen tema isiku kallale tunginud. Need asjaolud, mida ma siin walgustasin, ei lasknud mind tema isikust kuidagi mööda minna. Ja kuidas ma oleksin pidanud seda tooni wäljendama, mis „Kajas“ ilmus? Ma ei saanud teisiti, kui pidin imestama, et kuidas peatoimetaja nii kõrge hariduse juures see wõimalik on, et niisugune asi lehte satub!

Mis puutub teise asjasse, siis ei saanud mina, ega ka minu kõrwalistujad selt-simehed aru, kui härra Einbund rääkis ainult Eesti panga krediidipoliitikast, mitte panga nõukogust, ja näitas käega meie poole. Minul oli siis täielik õigus küsida — mis härra Einbund sellega mõtleb.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Baars'il.

K. Baars (töer.): Kuidas põllumeestekogude esitajad tõeasju pea peale pööravad, näitas härra Einbund'i praegune esinemine. Tema ütles, et Wiljandimaal on tööerakondlik maakonnawalitsus moodustatud ühes kommunistidega põllumeestekogude vastu. (W a h e l h ü ü d e d p õ l l u m e e s t e r ü h m a s t : N õ u k o g u !) Härra Einbund ütles seda Pärnumaa, Järwamaa ja Wiljandimaa maakonnawalitsuste kohta. (W a h e l h ü ü e p õ l l u m e e s t e r ü h m a s t : E i , n õ u k o g u k o h t a ! H u l g a l i s e d w a h e l h ü ü d e d .) Kinnitan, et Wiljandimaal maakonnawalitsus on moodustatud põllumeestekogude, tööerakonna ja sotsiaaldemokraatide esitajatest.

Juhataja J. Tõnisson: Palun rahu! Kõnelejate nimekiri on läbi, esitatu on järgmised ülemineku-wormelid:

Rkl. Bauer'i poolt: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletusi riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Rkl. Luts'u poolt: „Riigikogu, ära kuulates walitsuse seletust ja waidlusi, awaldab walitsusele oma umbusaldust, jätab töörahwa ühise wäerinna rühma hooleks üheskoos tööliste, teenijate ja asumikkude ning riigirentnikkude organisatsioonidega ja töötawa talurahwa, sõdurite ja madruste esitajatega uue walitsuse kokkuseadmise ja läheb rääkimises edasi kunni oma lõpuni.“

Niisugust ülemineku-wormelit ei saa mina hääletamisele panna. (A. Anderkopp, tõer.: Kodukorra ja põhiseaduse wastu.)

Siis on ettepanek rkl. Johanson'i poolt: „Riigikogu otsustab oma järgmise koosoleku päewakorda wõtta Eesti panga tegewuse läbiwaatamise komisjoni walimise.“ — Rkl. Johanson on oma ettepanekus järgmise muudatuse teinud: „uuri-mise“ asemele on wõetud „läbiwaatamise“.

Rkl. Rei poolt on järgmine ülemineku-wormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust riigi majandusliku seisukorra kohta, leiab Riigikogu, et kuigi waluuta kriisist ülesaamiseks Wabariigi Walitsus peab kõige suuremat rõhku panema maksubilansi aktiivseks muutmise peale, ei tule selle juures mitte tõsta tollisid kaupade pealt, mis rahwahulkade otsekohe-seks elutarwituseks lähewad, nagu wili, suhkur, sool, heeringad jne., et mitte elukallidust tõsta ja rahwahulkade eluhoidu halwendada.“

Et Eesti panga tegewust edaspidiseks õigemale alusele rajada, otsustab Riigikogu walida komisjoni Eesti panga tegewuse üle selguse saamiseks, et tarwiduse korral panga poliitikas, asjaajamise korras, põhikirjas ja panga juhatuse isikulisel koosseisus tarwilikka muudatusi ette wõtta wõiks.

Kuna krediitide kokkutõmbamine ja rahaasjanduse terwendamise aktsioon üldse ähwardab weel enam suurendada tööpuudust, tuleb Wabariigi Walitsusel kõige tõsisemalt silmas pidada wõitlust tööpuuduse wastu ja töötatööliste toetamist. Riigi sissetulekute suurendamiseks tuleb asuda warandusmaksu sisseseadmisel.“

Rkl. Martinson'i poolt on ettepanek: „Riigikogu, ära kuulates läbirääkimisi riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta, leiab, et Wabariigi Walitsuse majanduse- ja rahandusepoliitika ei wääri usaldust ja läheb päewakorras edasi.“

Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Jaakson'il.

J. Jaakson (rhw.): Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek tehtud walida Eesti panga tegewuse läbiwaatamise erikomisjon. Demokraatliku liidu nimel teatan, et liit selle ettepaneku poolt hääletab selle eeldusega, et see komisjon peab olema ainult tutwunemiseks Eesti panga

tegewusega. Demokraatlik liit on arwamisel, et Riigikogu awalikul koosolekul mitte kohane ei ole Eesti panga tegewus wõtta arutamise alla. Demokraatlik liit on arwamisel, et sarnane toimetusiwiis Eesti panga tegewust raskendab, eriti raskendab nende suurte ülesannete läbiwiimist, mis pangal ees on. Pank tarwitab oma tegewuses kindlat usaldust, muidu tema oma ülesandeid täita ei suuda ei margakursi kindlustamise alal, ei ka wälislaenu muretsemise alal. Et aga siin Eesti panga tegewus on arwustuse alla wõetud ja on raskeid süüdistusi ette toodud, kuna materjaal, mis on ette toodud, ei ole kellegi poolt kontroleeritud, kas ta ka tõele wastab, siis on demokraatlik liit arwamisel, et niisugusel korral tuleks Riigikogu poolt ankeet-komisjon walida, kes wõiks panga tegewusega ja kõige panga kohta käiwa materjaaliga tutwuneda ja siis Riigikogule ette kanda, mis ta leidnud on, nõnda et kõik põhjendamata süüdistused ja kahtlustused ära langeksid.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Schilling'il.

C. Schilling (sks.): Nachdem die Einberufung der Staatsversammlung beschlossen war und die Regierung zur Gelegenheit einer Aussprache über die Wirtschaftslage zustimmend Stellung genommen hatte, trat es zutage, dass eine politische Aussprache im Parlament einen Umschwung des immerhin zwangsläufigen Wirtschaftskurses nicht herbeiführen konnte, — wohl auch nicht sollte, — sondern, dass es sich vielmehr darum handelt, ob eine Minoritätsregierung, trotz aller angestrebten Objektivität überhaupt in der Lage ist, in so kritischen volkswirtschaftlichen Problemen ohne innere Erschütterung die Lösung zu finden, solange sich ihr eine der wichtigsten, vitalsten Wirtschaftsgruppen, wie bei uns die Landwirte, fern hält.

Das Ausbleiben dieser grössten Fraktion aus der Regierung haben wir seinerzeit für ebenso unerwünscht, wenn nicht unnormale gehalten, wie wir jetzt die Folgen bedauern, die sich in der Opposition ergeben haben, deren Methoden im Parlament und Presse im einzelnen auch uns befremdet haben.

Die deutsch-baltische Fraktion erstrebt eine ruhige Ausgestaltung unserer staatlichen Erfordernisse, und kann daher ihre Stimme zur Schaffung einer Krise nicht

geben, vertritt aber die Ansicht, dass die Fraktion der Landwirte als die Vertreterin grosser wichtigster Interessen, die Wege finde, um nicht ausserhalb der Regierung zu stehen, sondern in derselben und durch dieselbe dem Lande durch ihre Mitarbeit zu nützen.

Auf Grund dieser Erwägungen wird die deutsch-baltische Fraktion für den einfachen Übergang zur Tagesordnung stimmen.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Laretei'l.

H. Laretei (dmb.): Ma teen ettepaneku eraldi hääletada seda osa sotsiaaldemokraatide poolt ette pandud üleminekuwormelist, kus kõneldakse komisjoni walimisest.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääletamisele tuleb rkl. Martinson'i üleminekuwormel, kui kõige kaugemale ulatawam, siis tuleb rkl. Rei ülemineku-wormel, siis rkl. Bauer'i liht ühemineku-wormel, ning lõpuks rkl. Johanson'i ettepanek.

H. Laretei (dmb.): Ma wõtan oma ettepaneku tagasi.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääletamisele tuleb kõigepealt rkl. Martinson'i ettepanek. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb rkl. Rei ettepanek. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb rkl. Bauer'i ettepanek. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: rkl. Martinson'i ettepaneku poolt on 21 häält, rkl. Rei ettepaneku poolt on 19 häält, rkl. Bauer'i ettepaneku poolt on 37 häält. Kuna kwoorum praegu 87 liiget, siis ei ole ükski ettepanek absoluutset enamust saanud, mis pärast ettepanekud tulewad „poolt“ ja „wastu“ hääletamisele. Kõigepealt tuleb hääletamisele rkl. Bauer'i liht ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Rkl. Bauer'i liht ülemineku-wormeli poolt on antud 37 häält, wastu 31. Hääletamisele tuleb rkl. Martinson'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Poolt on antud 20 häält, wastu 39. Hääletamisele tuleb rkl. Rei ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas Teil üldse programmi on? — Teid wõtawad kommunistid üle. — L. Johanson, sd.: Kahjuks.) Rkl. Rei ülemineku-wormeli poolt on 19 häält, wastu 51. Seega on liht ülemineku-wormel wastu wõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Johanson'i ettepanek: „Riigikogu otsustab oma järgmise koosoleku päewakorda wõtta Eesti panga tegewuse läbiwaatamise komisjoni walimist.“ (Hääletatakse.) Nähtawana museda on ettepanek wastu wõetud. Korra kohta on sõna rkl. Wirma'l.

8. Kahe järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine. **K. Wirma** (sd.):

Ma teen ettepaneku kääsolew koosolek lõpetada ja 15 minuti pärast määrata uus koosolek, mille päewakorda wõtta: 1) Riigi 1924 a. kulude lisaeelarwe nr. 1 — III lugemisel, 2) tolli-põhitariifide § 65, p. 4 muutmise seadus — II lugemisel ja 3) Eesti panga tegewuse läbiwaatamise komisjoni walimine. Edasi teen ettepaneku peale teist koosolekut 10-ne minuti pärast kolmas koosolek täna ära pidada, wõttes päewakorda järgmised punktid: 1) Tolli-põhitariifide § 65, p. 4 muutmise seadus — III lugemisel ja tänasest päewakorrast punktid 5—8 II—V-daks punktiks ja selle III-da koosoleku kohta otsust nüüd kohe teha.

Juhataja **J. Tõnisson**: Korra kohta on sõna härra rahaministril.

Rahaminister **O. Strandman**: Niipalju kui mina aru saan, on Riigikogu liige härra Wirma oma ettepaneku selles mõttes teinud, et Riigikogu wõiks laiali minna, sest muidu ei ole mõtet kaks päewa järgimööda pikki koosolekuid pidada, eriti kus teada on, et üks seaduseelnõu, mida Wabariigi Walitsus wäga tähtsaks peab, ja mis komisjonis käigu on saanud, mis igatahes walitsuse otsustamist nõuab, kindlasti weel teisi koosolekuid nõuab. Praegu on kell juba warsti 10 ja täna weel kaks koosolekut pidada, kus Riigikogu tingimata tulewa nädala algusel peab kokku tulema selle seaduse arutamiseks, on täitsa üleiligne. Pealegi ollakse lihtsalt wäsinud. (J. Hünerson, põl.: Ei ole wäsinud, eile istusime kella 12-ni.) Meie peame aga teist tööd ka tegema, kui ainult siin istuma.

Juhataja **J. Tõnisson**: Korra kohta on sõna rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Mina olen katsunud ennast tutwustada nende materjaalidega, mis komisjonis on, ja mulle näib,

et enne tulewat kesknädalat, wõib olla ka neljapäewa, Riigikogu koosolekuid loota ei ole. Selle pika aja peale ei leia mina mitte wõimalikuks ettepanekut teha Eesti panga asjaajamise läbiwaatamise komisjoni walimist edasi lükata, ja Riigikogu peaks niipalju jõudu leidma, et tema selle komisjoni täna ära walib. Sellepärast on see tänane teine koosolek tarwilik. Ja kui nüüd see üks koosolek ära peetakse, kus need kolm lühikest punkti päewakorras on, ja sellejuures tollitariifi seadus wastu wõetakse, siis wõiks weel ühe koosoleku teha, kuhu tähendatud seadus päewakorda wõtta, millega see seadus lõpulikult wastu wõetakse. Ja kui siis Riigikogul jõudu jätkub, siis jätkame tänast päewakorda edasi, aga kui mitte, siis läheme koju. Kui wastawad seaduseel-nõud komisjonides walmis, ja kui walitsus seda tarwilikuks peab, siis wõib Riigikogu juhatus edaspidi koosoleku kokku kutsuda. Mina tean, et walitsuse poolt esitatud waluuta registreerimise seadus, mis on kiire iseloomuga, nõuab komisjonis pikemat arutamist ja sellepärast tuleb Riigikogu koosoleku kokkukutsu-

mise küsimusest alles siis juttu teha, kui see seadus komisjonist läbi on. Neil motiividel toetan ma seda korda, mis ma ette panin, ja arwan, et Riigikogu juhatus siis Riigikogu kokku kutsub, kui wastaw materjaal selleks on Riigikogu juhatusel esitatud.

Juhataja J. Tõnisson: Panen hääletamisele ettepaneku, lõpetada praegune koosolek ja määrata 15 minuti pärast teine koosolek, wõttes päewakorda kolm punkti, missugused rkl. Wirma ette pani. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen hääletamisele ettepaneku, weel kolmas koosolek täna teise järele määrata, päewakorraga: 1) Tolle põhitariifide § 65, p. 4 muutmise seadus — III lugemisel ja siis käesolewa koosoleku päewakorra wiimased punktid. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.35 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Sekretäär **T. Kalbus.**

Abisekretäär **Osk. Köster.**